Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Kold, Christen.; af Kristen Mikkelsen Kold ; udgiven af Harald Holm.
Titel | Title:	Om Børneskolen : en efterladt Afhandling
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København : Karl Schønbergs Forlag, 1877
Fysiske størrelse | Physical extent:	96 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

PUBLIC DOMAIN

K. M. Kold.

Børneskolen.

1877.

15,- Mo -8

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130022842375

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

OM BØRNESKOLEN.

EN EFTERLADT AFHANDLING

AF

KRISTEN MIKKELSEN KOLD,

UDGIVEN AF

HARALD HOLM.

KØBENHAVN.
KARL SCHØNBERGS FORLAG.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1877.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Blandt de meddelelser om afdøde højskoleforstander Kold og hans gerning, som jeg i de sidste par år har fået tilsendt, er også nærværende lille afhandling. Den er — så vidt jeg véd — det eneste skriftlige arbejde, man har fra hans hånd, og jeg har derfor antaget, den alene af den grund vil være hans venner og lærlinge kærkommen.

Men den handler desuden om det, som var hans livs opgave og gerning, og den har derfor en selvstændig betydning også for videre kredse. Ti fra ham er der udgået en hel ny betragtning af børneskolen og dens formål, og den er trængt således igennem, at ingen kan forstå de strømninger, som brydes i vort skoleliv, uden at kende hans tanker. Han har ved sin personlige påvirkning opflammet mange unge mænd, så de med begejstring har taget fat på skolegerningen, og den såkaldte friskole, som stammer fra ham, er allerede en magt i vort folk. Men — som naturligt er — har disse unge mænd måttet tillæmpe tanken hver efter sine forhold, og det er derfor godt at have mesterens syn udtrykt i hans egne ord.

Afhandlingen er sluttet d. 30. desember 1850, altså på den tid, da han skulde til at udføre sine tanker i livet, og han har nærmest kun skrevet den for selv at blive klar over sagen. Den er som en indledning til hans følgende virksomhed, og man må forbavses over, hvor klar han har været over sit mål, da han stod ved begyndelsen; ti selv om han i senere år måske på enkelte punkter kan have ændret sine meninger, selv om han ved slutningen af sit liv måske kunde have udtrykt sig klarere om et og

andet, så er betragtningen dog i det hele og store den samme, som han fulgte til sin død, og som med hver dag, der gik, blev fastere og fastere hos ham.

Meget af det ny, han førte frem, er allerede trængt således igennem, at det nu synes os gammelt og bekendt, og mange lærere, som knap har hørt Kolds navn nævne, har uden selv at vide af det drevne af tidens ånd optaget en del af hans tanker. Skolen er derfor en anden i vore dage end i 1850, da afhandlingen blev til; der er foregået en glædelig forandring både med den og med folket; men kampen står dog endnu om friskole og statsskole, om mundtlig og boglig undervisning, og i denne kamp kan Kolds afhandling, trods de forandrede tidsforhold, dog måske blive et betydningsfuldt indlæg.

Den er — som jeg ovenfor har sagt — nærmest et forsøg på at klare hans tanker for ham selv, og han har vistnok aldrig tænkt på at udgive den. Derfor har han heller ikke lagt den sidste hånd på værket; men jeg har ikke desto mindre troet at burde rette så lidt som muligt deri, for at ikke meningen på noget punkt skulde blive forandret.

København, d. 19. oktbr. 1877.

Harald Holm.

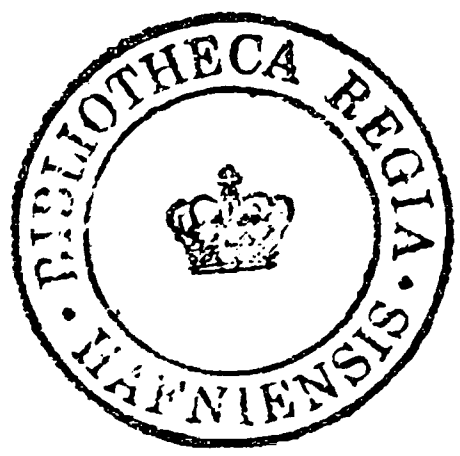

Blandt de spørgsmål, der beskæftige vor tid, er det om et forbedret almueskolevæsen vist nok ikke det mindst vigtige, efter som det øjensynlig hører vor tid til at hæve de lavere folkeklasser, for at den naturlig medfødte kraft og dygtighed, der findes hos dem, kan blive gjort frugtbringende for samfundet. Betragtningen heraf har ledet mig til at gribe pennen i denne sag for også at yde min ringe skærv til dette spørgsmåls besvarelse, skønt det vist nok i sin helhed overgår en enkelts kræfter, efter som det er manges mening, at almueundervisningsvæsenet må undergå en grundforandring og bygges på ganske andre grundsætninger end nu.

Undervisningen afpasset efter børnenes evner og trang.

For så vidt som almueskolen især beskæftiger sig med ungdommens undervisning fra det syvende år til konfirmationen, har den vist nok gjort sig skyldig i den fejl, at den næsten udelukkende har søgt at tiltale forstanden

og kun delvis følelsen; medens fantasien, indbildningskraften, har været så godt som rent forbigået. Denne fejl har vist nok sin grund deri, at det danske folk er et gammelt folk, og i følge de åndelige naturlove i sin forstandstid, hvortil kommer, at vore filosofiske naboer, Tyskerne, have i denne henseende haft en betydelig indflydelse på os og end mere fremskyndet denne reflektions ånd, som altså for så vidt er fremmed og unaturlig. At nu folket i det hele er gammelt og ikke mere i besiddelse af den glødende fantasi og varme følelse, som i dets ungdom og middelalder, lader sig ikke forhindre; men at forsyne børn med gråt skæg i vuggen ved at pånøde dem beviser for verdens ikke-tilblivelse af sig selv, og dens ikke-tilværelse fra evighed af, er vist nok at gå for vidt. At den meget brugelige kateketiske måde ved religionsundervisningen er fremmed og unaturlig for os, viser tilstrækkelig den kendsgerning, at meget få af vore seminarister drive kunsten så vidt, at de kunne gøre det blot nogenlunde, medens de som skolelærere som oftest forlade denne måde, uden at have nogen anden at sætte i steden. At give beviser for ting, som dog i grunden ikke kunne bevises, eller som den, der skal overbevises, ikke kan forstå beviset for, men som barnehjærtet gennem fantasien gør sig anskuelig og gærne modtager med barnlig tro, samt kateketisk at opløse og sammensætte be-

greber, hvor ingen eller kun meget få begreber ere til stede, er en fejl, der har haft de sørgeligste følger. At man således ved undervisningsmåden har taget så lidt hensyn til barnets evner, i det man fornemmelig stræbte at udvikle forstanden, som endnu ikke er kommen til modenhed, i steden for at virke igennem fantasien, som er til stede, har vel sin grund deri, at man bevidst eller ubevidst lod sig forlede til at tro, at det var et dyr, der ved opdragelse og undervisning skulde blive til menneske, i steden for, at man blot skal lede og udvikle de evner, der forefindes. Om nu dette systematiske og kateketiske væsen måske kan være passende for Tyskere og andre folkeslag, skal jeg ikke kunne afgøre; men for os passer det vist nok ikke. Se vi hen til, hvorledes vore forfædre meddelte og annammede den oplysning, som de fandt gavnlig og glædelig, da finde vi, at det var ad fortællingens vej; ti medens vi fra de gamle dage ikke eje et eneste filosofisk værk eller noget som helst system, have vi en rigdom af fortællinger om fædrenes bedrifter, som næppe noget folk, undtagen Jøder og Græker, kan opvise mage til; lige som også alle vore forfædres begreber, både om det guddommelige og det borgerlige samfund, findes indklædte i billeder, skabte af fantasien og skikkede til at tiltale den.

Hvorledes nu vore børn ønske at oplyses, kunne vi straks få at vide, så snart vi henvende

os til dem, og svaret lyder: fortæl os et eventyr! Vi kende endnu fra vor barndom det sidste hold af de mange frivillige lærere og lærerinder, der med kærlig omhu for børnene toge sig af deres undervisning ved at fortælle eventyr og sagn for dem, snart af gudeligt indhold, snart om kæmper og dværge, og uberegnelig er efter min mening den gavnlige og glædelige indflydelse, denne stille virken har haft; men det fornemme smil og den bitre spot har endelig i vore dage bragt den til at ophøre.

Er det nu sandt, at en oplysning skal kendes på de udsigter, den åbner, lige som træet på dets frugter, da er den nærværende almueoplysning dermed fældet; ti mørkere udsigter kan livet aldrig få, end at parteres og lægges på stejle. Når barnet kommer til os, for at vi skulle løse ham livets gåde, og vi da begynde med at sønderlemme stykke for stykke den smule, vi kunne indse, da er det intet under, at han, som ventede at høre en endnu større og dybere gåde, for deri at finde sin gådes løsning, at han enten vender os ryggen eller ganske opgiver at få gåden løst. Meningen heraf er altså, at vi skulle anvende den kateketiske metode, hvor den er på sin plads: ved undervisning i matematik, geometri og den almindelige regning, som består af bestemte følgeslutninger; medens bibelhistorie, fædrelandshistorie, og hvad der ellers skal drage

menneskene op til levende medlemmer af samfundet, så vel det himmelske som det borgerlige, efter min mening og erfaring sikrest og lettest kan bibringes ved fortælling.

Som en følge heraf bør de gamle eventyr og fortællinger, legender og historier igen indsættes i deres rettigheder; det dybe poetiske gemyt, som blev det danske folk til del, og som gennem årtusinder gennemtrængte vort folkeliv, må vækkes og tiltales i de små, hvis de ikke skulle forgå af livskede, eller henrives af materialismens og sanselighedens rivende strøm. Vel nægter jeg ikke, at mange af de eventyr og fortællinger, der senest vare i folkemunde, ikke svarede til denne hensigt, idet de spottede over hellige ting, og sloge en streg over alt, hvad der gik over vor indskrænkede forstand, vare af fremmed oprindelse og udtalte ikke det danske folks ejendommeligheder; men det kom deraf, at folkeånden sov, og at en vis almindelighed, altomfattelse, og nivelleringslyst gjorde sig gældende og påstod at have hjemmel i kristendommen, der skulde have det miserable hverv at døde alle folkeånder for at gøre plads for en vis intethed.

Man kommer ikke langt med det dyr, man skal slæbe i marken, siger ordsproget, og mon man da skal komme langt med det barn, man skal slæbe i skole, ja, slæbe igennem hele skoletiden? Er undervisningen trættende og kedelig,

enten fordi den er en idelig gentagelse, som så ofte er tilfældet, eller fordi den overstiger barnets synskreds og ikke er afpasset efter dets evner, vil i begge tilfælde frugterne udeblive. Vel har man gjort sig megen umage for at indprænte almuen, at det nyttige er altid kedeligt og anstrængende; men den daglige erfaring viser, hvor lidet heldig man har været i sine bestræbelser; ti så snart ungdommen er konfirmeret, kaster den som oftest den kedelig-nyttige oplysning under bænken og siger: Gud ske lov, nu er vi fri for det! med det hemmelige tillæg: nu først skulle vi leve! medens deres liv just ikke bærer så meget tydelige spor af den så surt erhvervede nyttige oplysning, uden det skulde være derved, at de afsky alt, hvad der giver sig dette navn.

Religionsundervisning.

Den mundtlige fortælling af bibelhistorien bliver den religionsundervisning, som de små kunne have mest gavn og glæde af, og bør træde i steden for den systematiske, filosofiske og katekketiske udvikling. Er læreren et poetisk gemyt, uden hvilket han aldrig bør være lærer for danske børn, da vil hans fortælling, som må være omstændelig og livlig, uden al tvivl finde indgang. Måske det vilde være passende — så godt som den mundtlige fortælling lader sig gengive på papiret — her at give en lille prøve på, hvor-

ledes en sådan fortælling bør være for at kunne tiltale børn på 7 a 8 år, og vi ville da fortælle Herrens besøg hos Abraham.

Det var en meget varm sommerdag; vi træffe Abraham siddende udenfor sit telt under et stort træ, der med sine grønne, friske blade holdt solen fra at skinne på ham; thi solen skinner endnu stærkere og varmer meget mer i disse lande end hos os. Det var kort efter middag, medens de andre husfolk hvilede sig, og Sara var inde i teltet. Abraham sad også og hvilede sig med hånd under kind og tænkte vist på Herren i himlen; ti Abrahams tanker vare stedse hos ham, han var Herrens ven, og Herren var hans ven. Han tænkte vist på den over måde megen velsignelse, som Herren havde givet ham, den mængde kameler, kør og får, den yndige bopæl i Mamre lund, Sara, hans elskede hustru, og især Guds faderlige kærlighed, som han så ofte havde tilsagt ham; ti hvor et menneskes skatte ere, der ere og hans tanker, og sært var det ikke, om Abraham ihukom Herrens nåderige forjættelse: I din sæd, Abraham, skal alle jordens slægter velsignes! det lysnede for hans ånds øje, hans hjærte slog i barnlig tro på den herre, som ikke kan lyve, og om end skønt han endnu ingen søn havde, hans hustru Sara var gammel, og det syntes, som om slægten skulde uddø med ham, så var det dog ikke hans

mening i hans lyse øjeblikke, at Eliesar skulde være hans Arving. Men han, som véd bod for alle savn, tænkte i dette øjeblik på Abraham. Som han slog sit øje op, blev han vår tre vandringsmænd komme hen imod ham; han tænkte: hvad mon det er for mænd, der rejse således til fods i den brændende hede. Jeg vil gå hen, byde dem ind til mig og give dem spise og drikke, måske de have gået en lang vej (ti Abraham boede nogle mil borte fra andre byer). Han stod da op, gik dem i møde, bøjede sig, i det han med hånden berørte sin pande og sit bryst, som var de dages hilsen. De fremmede gave sig i samtale med ham, og Abraham forstod straks, at han havde høje gæster for sig af Herrens venner, det gik ham som disiplene, der gik til Emaus, da de sagde: brændte ikke vore hjærter i os, da han talede med os på vejen; men endnu vidste han ikke, at det var Herren med tvende engle, der vare komne for at besøge ham. Støvet kan ikke begribe Guds kærlighed, at han vil antage sig vore småsager og lette vore sorger, og dog kom han herned den enbårne af faderen uden engle til følgeskab, spottet, hånet og forfulgt af den verden, til hvis frelse han var kommen. Da de nu kom nær til teltet, løb Abraham ind til Sara, bad hende i hast lave brød; ti i disse lande laver man brød hver dag, og selv løb han til hjorden og hentede en fed kalv, som Sara

stegte til de fremmede. Nu satte Abraham sig hos sine gæster under træet, og samtalen faldt på det, som Abraham tænkte på, førend de kom, på en arving til velsignelsen. I det Herren nu lover Abraham ny velsignelser, sigér Abraham: hvortil, Herre, dette meget? har jeg vel nogen arving til det altsammen, og vorder Eliesar, min tjener, ikke min arving? Ikke, svarede Herren, din tjener; men den søn, som jeg vil give dig, skal være din arving. Nu tog Abraham mod ordet med tro, og hans håb beskæmmedes ikke. Sara derimod, som på østerlandske kvinders vis ikke var til stede i mændenes forsamling og vidste måske ikke, at det var Herren, de havde til gæst, havde listet sig hen til døren, da hun hørte tale om søn, arv og arving, for det var ting, der også lå hende på hjærte. Da hun hørte Herrens tilsagn, lo hun i sit hjærte og tænkte som så, ja, han tænker nok, jeg er ung endnu; men så han mig, gammel og rynket, som jeg er, da betænkte han sig nok. Men hendes vantro skulde beskæmmes, for Herren kan ikke lide, at vi tror, han lyver. Han kaldte derfor Sara frem og sagde: hvi lo du, Sara? mon noget skulde være umuligt for Gud? om et år kommer jeg igen, og da skal du have sønnen på skødet. Nu troede Sara.

Ved at gennemlæse denne lille fortælling, ser jeg, den er for stiv og skriftmæssig; ti jeg savner børnene for mig, og de barnlige bemærk-

ninger, der giver den det barnlige præg. End skønt nu børnene er af forskellig alder, kunne de dog hver for sig finde en åndelig næring deri; ti jo videre vedkommende er, desto dybere ser han i tingen; medens de meget små dog altid fornøje sig over historien og de billeder, der drages frem for deres blik; ti barnet elsker åndelig beskæftigelse, men er kræsen, det nytter ikke at byde det filosofiske stumper eller anden for dets natur ufordøjelig føde. Det kunde vel herimod indvendes, at om end indbildningskraft og følelse ere hos ungdommen mere fremherskende end forstanden, bør man dog søge at udvikle denne, da den, omendskønt i ringere grad, dog er til stede. Hertil svares, at vil man med held virke på barnets forstand, må det ske igennem indbildningskraften og med dens hjælp; ti ellers blive begreberne døde. Vi ville f. eks. tage begrebet opdragelse, og forklare det ved, at drage dem op, løfte dem op fra det lavere til det højere, fra det jordiske til det himmelske, fra at elske kun sig selv til at elske hele samfundet, og jeg mener, at barnet heraf vil få en tydeligere og mere levende forestilling om, hvad opdragelse er, end ved en udførlig katekisation. Vel bliver heri noget dybt og dunkelt, som kun kan føles, og efter hånden klares for åndens øje; men dette ligger i det danske sprogs poetiske ejendommelighed og har noget tiltrækkende for

os Danske, lige som det leder barnet til selvvirksomhed. Hertil kommer, at regning er særdeles skikket til at virke på forstanden, ti her følger slutning på slutning aldeles følgeret, indtil resultatet fremkommer, og her er det en sand fornøjelse at bruge den kateketiske måde. Den i vore skoler så meget brugelige mekaniske regning er et sandt vrængebillede af fornuftig undervisning.

Katekisationen, som kunst betragtet, kan man have al ærbødighed og respekt for. Det er smukt at høre, med hvormegen lethed børnene håndteres, så de ofte imod deres vilje blive nødte til at indrømme, hvad deres følelse modstrider, hvorledes kateketen træder i baggrunden, så det til syne ladende er barnet selv, der indlader sig i undersøgelsen og i logiske slutninger slag i slag nærmer sig resultatet, hvorledes kateketen ved den mindste udskejelse giver et let ryk i tømmen og uden at forårsage nogen stansning fører barnet i det rette spor, som kun han ser, barnets beundring over sig selv, når det ved målet ser den tilbagelagte farlige vej i tankens rige, der var så smal som et hår, dets forundring over at være kommet til et mål, som det selv ikke søgte. At forstanden udvikles derved og en logisk tænkning forberedes i barnet, kan ikke nægtes; men det er med den kunst, som med andre kunster, at kun mesterlig udført er den noget. Jeg har

kun hørt én mand, nemlig biskop Brammer i Århus, der har kunnet gøre det således, at målet derved er blevet opnået. Der udfordres til at være kateket så megen dialektisk færdighed, hurtighed og lethed i tanken, at kun enkelte, i den retning særdeles begavede mænd kunne nå målet. Dog med alt dette er den kateketiske metode ikke på sin plads, hvor det gælder om ikke at opløse og sammensætte, men at meddele begreber, danne forestillinger om hidtil ubekendte ting og vække liv og interesse for dem, og dette er endelig, hvad ungdommen især trænger til. Barnet bevæger sig i en snæver kreds af tanker og forestillinger, som det er skolens kald at udvide, og da det enkelte barn kun kan opleve såre lidt i sin indskrænkede kreds, må skolen ved indbildningskraftens hjælp føre det ind på begivenhedernes skueplads, for at det på den måde kan få et tydeligt begreb om slægten, hvortil det hører, og samle de erfaringer, der ere nødvendige for at fortsætte slægtens levnetsløb. Dertil kommer, at alle begreber om de usynlige ting må fra først af modtages af indbildningskraften. Mundtlig fortælling af bibelhistorien, først i enkelte partier, siden i sammenhæng, bliver således det middel, hvorigennem barnets religiøse væsen finder sin næring og udvikling. Kommer hertil, at der læres en del bibelhistoriske salmer og rim udenad, dog stedse med så lidt tvang som mulig,

og at valget overlades til børnene selv, så formener jeg, at der er tilstrækkelig sørget for almuens religiøse udvikling ind til konfirmationsalderen.

Den folkelige undervisning.

Når man har bebrejdet vort skolevæsen, at dets indflydelse på folket i religiøs og kristelig henseende har været så ringe, og har godtgjort denne påstand med kendsgerninger, har man troet at sige noget meget slående dermed, at det egenlig er i statens, hvor med man sandsynligvis har ment det borgerlige selskabs, tjeneste, skolen arbejder. Men vi spørge: hvorledes skulde vel dette ske uden ved at vække folkeånden til klar og levende bevidsthed, lære folket sine ejendommeligheder at kende, at det kan forstå sig selv og sin udvikling, og sætte det i levende forbindelse med dets fortid, at dets nutid ikke skal blive et løsrevet og altså uforstået brudstykke, men et led af den store kæde, der udgør det danske folks herlige levnetsløb, uden ved at levendegøre fædrenes lysende bedrifter i børnenes hjærter? Eller tror man ikke, at barnehjærtet kan svulme ved at høre fortælle derom, og mon de syner, der således gå forbi barnesjælen, ikke skulde efterlade et indtryk, der kan avle manddoms gerninger? Der ligger

meget i de ord: Hvad man i ungdommen nemmer, man i alderdommen ikke forglemmer.

Træffe vi en gang imellem på en af de skolebøger, vi have pløjet i vor ungdom, Plums håndbog, Anton F. Justs håndbog o. s. v., da finde vi med stor skrift: almennyttige kundskaber; man finder iblandt dem borgervenner og bondevenner; men Gud nåde borger og bonde for venner! ere de hans venner, hvorledes se da fjenderne ud? Man siger om det engelske sprog, at alle levende sprog bleve sammenkogte i en stor kedel, og at dette var skummet; men dette gælder i fuldeste mål om de almennyttige kedelige sager, uden hoved og hale, uden ånd og liv, som man har afskummet de sammenkogte videnskaber, medens man, i steden for at kaste skummet i asken, har leveret almuen det som den kosteligste føde, med den bitre ironiske udskrift: æd og drik og vær glad! Men hvem der var kloge nok, det var børnene; det samme instinkt, der lærer dyret at undfly nydelsen af de for dets natur ufordøjelige næringsmidler, lærte også børnene, at den slags ikke var for dem, man tvang dem, som fordum Hakon Adelsten, til at røre ved offerbollerne, men tvinge dem til at nyde formåede man ikke. De lode skolen være skole, og det glædeligste ord, der hørtes hele dagen, var: „Nu kan I gå hjem.“

Fandt man også hist og her på en læseplan, blandt den alt for store mængde af videnskaber også fædrenelands historie; da gik det kun ud på at lære på ramse en tør sammenstilling af blot antydede begivenheder fra den nyere tid, hvorimod fortællingerne fra folkets barndom, som nærmest skulde tiltale børn, vare ganske udeladte. Vi rose os i lærde skrifter af vore historiske minder, og Saxo Grammaticus bliver oversat paa ordenlig dansk og omdelt i skolerne, men ikke brugt. Oehlenschlægers Nordens Guder er ikke kendt blandt vor almue, så lidt som Nordens mytologi i det hele; kun få af vore skolelærere kende den, og endnu færre forstå at skatte den. Mon den ikke var værd at læse for ungdommen i skolen, eller mon den livsbetragtning, der gjorde sig gældende for fædrene, slet ingen betydning skulde have for os? Det er godt nok, hvad en præst en gang ytrede i en offenlig disputats mod de opvakte i hans menighed, da disse beråbte sig på Luter imod ham: „Jeg står på Luters skuldre!“ hvor med han mente langt højere end han; men den gode mand tog ikke i betænkning, at, hvis Luter ikke var af sandhed, da var stadet på hans skuldre meget usikkert, og hvis Luter slet ikke havde været, da havde han måttet nøjes med at stå på jorden. Hvor til have vi Oehlenschlægers, Ingemanns, Holbergs og fleres værker, når ikke et

ord må komme til folket. Det er vel sandt, at folket kan læse, og denne overtro på læsning er for en stor del skyld i vor fordærvelse. Dersom det var nok at læse, hvortil da skolelærere? Der kunde kjøbes en hel del bøger for det, som skolelærerne koste at underholde. At læse sig til noget, hører den modnere alder til og må forberedes ved den mundtlige undervisning; men efter som den mangler, er da læselysten heller ikke stor.

Således komme vi da tilbage til, hvad før er anmærket på det religiøse område, at lige som bibelhistorien således må og fædrelandets historie mundtlig fortælles, især til at begynde med. Det er den naturlige vej, som skaberen har banet og anvist os, gennem øret til hjærtet, for al undervisning, der skal have en levendegørende kraft i sig. At vække ånder er det levende ord alene forbeholdt, og først når ånden er vakt, kan den kunstige oplysningsvej gennem skrift med nytte betrædes. Også hertil udfordres en lærer med sans for poesi, både for at tiltale børnenes indbildningskraft og for levende at opfatte og behandle mytologien og sagnhistorien, der lige som den første del af bibelhistorien er poetisk i sin natur og væsen. Børn på 5 a 6 år kunne more sig ypperlig ved at høre fortællinger af mytologien og sagnhistorien, en dreng på 8 år bemærkede under

fortællingen: når jeg lukker mine øjne, så ser jeg det hele. Man har ikke behov at tvinge dem i skole, når man vil forelæse eller fortælle mytologi, sagnhistorie, Ingemanns historiske romaner, Holbergs komedier, Baggesens komiske fortællinger, Oehlenschlægers tragedier o. s. v., eller fortælle bibelhistorie for dem. Jeg véd vel, at de fleste af vore skolemænd ville korse sig ved den blotte tanke herom og mildest talt anse det for galskab at forelæse sådanne ting i skolen, medens dog nogle af de dygtigste iblandt dem selv både kende og elske Ingemanns og Oehlenschlægers skrifter, forelæse dem i deres familier, lade sig beånde af dem og finde, de ere ej blot til lyst. Hvad indflydelse havde ikke Homers Iliade på Grækernes dannelse, og mon ikke vore digtere burde have den samme indflydelse på os?

Man indvender herimod, at sådant er ikke til at begynde med, den tørre benrad af historien bør læres først og siden dette; men tager man også tilbørlig i betragtning, at al viden er intet, når ånden ikke er vakt, og om man og trøster sig med, at det en gang i tiden vil ske, så viser dog erfaringen det modsatte i de aller fleste tilfælde, medens den opvakte ånd al tid erhverver sig de fornødne kundskaber, hvilket de såkaldte hellige er et slående bevis på, i det de uden skolegang og uden synderlig hjælp udvortes fra

have erhvervet sig en kristelig kundskab, som mangen præst måtte ønske at være i besiddelse af. Får man blot syn for, at ånden først skal vækkes så vel i religiøs som i folkelig henseende, med andre ord, at livet må komme før lyset, eller i det mindste gå hånd i hånd med dette, da, men også først da, vil skolen bære de frugter, vi så længe have længtes efter; da vil den mundtlige undervisning komme til at indtage sin plads i almueskolen så langt over den boglige, som den virkelig levende og virkende mand står over sit på papiret malede portræt. — Lige som fortællingen om menneskeslægtens barndom, som den findes i de første Mosebøger, og om kristendommens barndom i apostlenes gerninger, ere mest egnede til at fortælle for børn, for at vække deres religiøse og kristelige liv, således er Nordens billedsprog mest skikket til at begynde med, når man har til hensigt at vække det folkelige liv hos dem.

Lykkes det kun at vække ånden, hvilket vil kunne ske med en del, dog langt fra med alle, enten det så er i religiøs eller i folkelig henseende, da vil resten som komme af sig selv, den hunger efter oplysning, man så længe forgæves har håbet som frugt af vor almueskole i sin nærværende skikkelse, vil da indfinde sig, og der vil tydelig spores en åndelig vækst, så vel i kundskab som i dygtighed.

Denne fortælling af bibelhistorien og af fædrelandets historie må fortsættes hele skoletiden igennem, betragtes og behandles som dens hovedopgave, men den bør for alle ting ikke være ensformig; og kedsomhed må især være den klippe, man vogter sig for at strande på. Første gang fortælles historien mundtlig, så langt man synes, det lille publikum har interesse derfor; ti den nyere tids historie er ikke nær så fornøjelig for børn som mytologien og sagnhistorien eller den første del af bibelhistorien. Anden gang det skal gennemgås, forelæse man for dem bibelhistoriske salmer og rim og til fædrelandshistorien Oehlenschlægers Nordens Guder, Ingemanns historiske romaner, stykker af Saxo eller, hvad man ellers synes. Til en forandring kan man forelæse dem bibelhistorien med bibelens egne ord. De ældre børn kunne også læse en livlig fortalt bibelhistorie og Danmarkshistorie, og kunne da dertil være vel skikkede Rasmus Sørensens bibelhistorie og L. C. Müllers Danmarkshistorie, dog blandt bønderbørn ikke før 12 a 13 år, indtil den tid bør hele undervisningen være sket mundtlig, og er den mundtlige undervisning sket livlig og dygtig, ville børnene læse for deres fornøjelse, men ikke udenad; de må have frihed til at læse, hvad og hvor meget de ville.

De 3 færdigheder: læsning, regning og skrivning.

De tre færdigheder: læsning, regning og skrivning, som udgøre den anden halvdel af almueundervisningen, men som for nærværende tid næsten udgøre det hele, have i og for sig kun liden værd, efter som de kun ere midler for eller redskaber i åndens tjeneste. Vi have bragt det så vidt, at alle danske børn kunne læse; men af borger- og bønder-børn gives kun få, der kunne have nytte deraf; ti ånden er sovende, og det nytter kun lidt, at en sovende mand har nok så mange og gode redskaber. Man lod i skolen, som hjemme, materialismen og sanseligheden ubekymret vokse, og mente enten, at al ånd er tomhed, eller at de sorte bogstaver på det hvide papir nok omsider, som ved et slags mirakkel, skulde vinde sejr over dem, og hvis ikke, mener dog flertallet af skolelærerne at stå med palmer i hænderne; ti man anviste dem ikke til andet, og forlangte ikke andet. De erkende for en stor del, at deres gerning er til liden eller ingen virkelig nytte; men de undskylde og berolige sig med: vi må ikke gøre det anderledes for bisp og provst. Da nu skolen ikke befatter sig med at vække ånder, har den kastet sig over det mekaniske, og ladet disse 3 færdigheder være dens hovedmål, hvortil den bruger hele skoletiden. Man skulde undres

over, at det har kunnet vare så længe, når man ikke vidste, at hvad der bliver bagvendt begyndt, får lang vej til målet, som kærlingen sagde: der er langt frem, da hun åg tilbage. Vilde man i dets sted først ved mundtlig undervisning udvikle børnenes evner og sørge for at udvide deres synskreds, da vilde den kunst at lære at læse ikke falde dem så vanskelig. Erfaring har vist, at voksne folk har lært det i en måneds tid et par timer om dagen. Jeg har selv lært en dreng på 14 år at læse i en måneds tid, bogstaverne lærte han i 4 timer. Det forundrede ham, at talen var afmalet i bogen. En bog, han forstod, læste han meget forstandig, dog ikke flydende, han havde det modsat vore børn, som læse flydende nok, medens man på tonefaldet og de enkelte læsefejl tydelig hører, at de forstå ikke, hvad de læse. Dertil kommer, at den læsen uden at forstå er så kedelig og åndsfortærende, at den tager alt liv af børnene, giver dem en sådan afsky for, hvad der kaldes oplysning, at de fleste aldrig tage fat igen; ti det første indtryk var så ubehageligt, at det er bleven til et ordsprog: hellere vogte svin end holde skole. I steden for, at man har så travlt med at få børn til at læse, som om hele hemmeligheden lå deri begraven, at man begynder der med, førend nogen udvikling af deres sjæleevner i nogen betydelig grad har funden sted, mener

jeg tværtimod, at den kunst passende kunde øves i slutningen af skoletiden, hvilket i alt fald var det naturligste og forbunden med ikke så få fordele. Det er en kendsgerning, at vor almue i almindelighed ikke bringer det så vidt i udvikling, at den kunst kommer dem til synderlig nytte, at de virkelig fremtidig i livet kunne eller ville læse sig til noget. I det daglige livs syssel lade de sig nøje med at følge deres eksempel, som gå foran. Der er til eksempel kun meget få bønder, der læse landhusholdnings-selskabets skrifter, og endnu færre, der lade den læsning have nogen indflydelse på deres agerbrug, medens de fleste lade sig nøje med at følge andres eksempel og deres personlig gjorte erfaringer, og mer end halvdelen af dem, der lære at læse, lære det kun, for et par år efter konfirmationen aldeles at forglemme det. Vel indrømmer jeg, at den tid, der derpå er spildt, ikke er så kostbar, når moderen lærer dem det, før de komme i skole, da hun desværre sjælden er skikket til at virke på anden måde; men skoletiden bør ikke anvendes dertil, når man forudsætter en åndrig og dygtig skolelærer. Det er ligeledes en kendsgerning, at kun de færreste af vore almuesfolk forstå en åndelig tale, og de af vore præster, der have til hensigt at virke noget i sandhed og virkelighed, ville tilvisse have gjort den samme erfaring. Kun få af vore bønder

have bragt det så vidt, at de kunne forstå talerne ved valgforhandlingerne, og jeg mener således ikke overilet at være kommen til det resultat, at med læsningen har det god tid, al den stund sjæleevnerne ikke ere så udviklede, at en almindelig tale, som vore prækener og valgtaler ere, kan forstås; ti jeg mener, og vist ikke med urette, at hvad der ikke kan fattes ad den naturlige vej ved det mundtlige ord gennem øret, endnu mindre kan fattes ad den kunstige, gennem skrift. Dersom man nu, istedenfor at bruge syv år til at bane skriftveien for gennem den at virke på barnet, straks betrådte den af naturen anviste og allerede farbare vej fra mund gennem øre, er der vist intet spørgsmål om, at man hurtigere og sikrere vilde nå målet, hurtigere, fordi vejen allerede var anlagt, sikrere, fordi den er den naturlige.

Dog ikke alene med hensyn til tidsbesparelsen vilde det være hensigtssvarende at opsætte læseøvelsen; hovedfordelen vilde være den, at så vel lærernes og forældrenes som børnenes opmærksomhed derved vilde rettes paa skolens hovedopgave, nemlig: åndens og hjærtets forædling. Der er i vore protestantiske lande en indgroet overtro på skrift og tryk, som ganske naturlig har avlet en overdreven respekt for den kunst at læse, så man endog i vore dage er kommen så vidt, at den betragtes som hensigt,

skjønt den kun i det højeste er et middel af anden rang, og skjønt den, når den betragtes og behandles som hensigt, ophører at være middel, og derved ganske ophører at være noget. Man skulde forundre sig over, at man således kunde tage fejl af husnummeret, dersom man ikke vidste, at Luters reformation, skjønt uskyldig, førte det med sig, idet den hele lærde stand i hans tid havde forenet sig om at forholde folket sandheden til salighed i præken og tale, så den eneste vej, der dengang stod åben for at finde den, var at søge til skriften. Dertil søgte da Luter og andre med ham for selv at overbevise sig, og brugte den som et middel til at finde sandheden, da prædikanterne og lærerne, som er det første og fornemste middel i kirken til at oplyse folket, svigtede. Man opdagede da nødvendigheden af at kunne læse, og troede fuldt og fast ikke mere at kunne narres; men at man heri tog fejl, viser den daglige erfaring; ti vil man bygge sin tro på skriften, kommer man kun til at bygge på sin egen eller andres fortolkning, og vi have et nyt pavedom; men sandheden kan lige så let, om ej lettere holdes tilbage og forvanskes gennem skrift, som gennem det mundtlige ord.

Da det nu al tid står de lærde frit for at danne sig et sprog, som lægmand ikke forstår, hvilket

tildels også er tilfældet i vore dage, så er den kunst at kunne læse ikke nogen sikker borgen for at blive fri for at føres bag lyset. Men da nu også i vore dage ånder ere blevne vakte, og de altså kunne have gavn af at læse, og der gives en folkelig lærdom i et folkeligt sprog, bør folket lære at læse; men således, at de erkjende læsningen for et middel til oplysning og ingen lunde for hensigt.

Et middel til at helbrede for denne så skadelige forvendthed, vilde den her anbefalede fremgangsmåde sikkerlig afgive; ti når den nærværende blev borttaget, måtte man anstrænge sig for at finde på noget andet, som umulig kunde blive ringere end dette. Nu går så vel forældre som en stor del af lærerne i den falske indbildning, at de derved have gjort deres pligt, uden dog at have gjort det mindste, der fører til det virkelige mål.

Forslaget i korthed og simpelhed er altså dette: At skolen kun i ringe grad bør befatte sig med indenadslæsning, da den har langt vigtigere ting at gøre, nemlig: at udvikle børnenes åndsevner, hvilket lettest og sikrest sker ved mundtlig undervisning, og når dette tilbørlig er sket, vil barnet i det 13de eller 14de år med udviklede evner og åben sans let lære at læse så meget, som han for livet har nødigt, så om han endog skulde bruge en time til at stave sig

igennem én side, som han så endelig forstod, var han dermed langt bedre faren end nu, da han kan læse 10 blade i en time uden at forstå èn linie. De ringe begavede og tungnemme burde helst være aldeles fri for sådanne kunster; ti man kommer dog ikke langt med det dyr, man skal slæbe i marken.

Med skrivning kunne vi snart blive færdige, især den del, der kalder sig „skønskrivning", som drives til ikke ubetydelig fuldkommenhed i vore almueskoler, langt mere end behov gøres. Tænker man derimod på at fremsætte tanker og anskuelser skriftlig, da er den eneste mangel herved, at vedkomende ingen tanker og anskuelser have; men så snart de få dem, kunne de dog nogenlunde føre dem til papirs. Den mundtlige undervisning bør også her gå foran for at meddele indhold. Det har noget halvt sørgeligt, halvt latterligt ved sig, at se vore skolelærere så ivrig beskæftigede med at lære børnene grammatik og skønskrivning uden i mindste maade at tænke på noget indhold for den møjsommelig erhvervede form.

Dr. Kierkegaard er i en afhandling om skolevæsenet kommen til det resultat, at regning er den genstand, der læres bedst, og for den uindviede synes det også således. Man ser børn i almueskolerne regne regula de tri, regula dupla inversa, og hvo véd, hvad det altsammen hedder;

men spørger man dem om, hvor meget $^1/_2$ gang $^1/_2$ er, da ere de fleste ganske færdige, og den største del af resten har ikke mere indsigt i sagen, end at de kunne huske den regel: multiplicer tæller med tæller og nævner med nævner, og finde således facit $^1/_4$. Men spørger man om nøjere oplysning om sagen, eller ytrer man tvivl om rigtigheden, ere de straks færdige, ti de have ikke indset sagen. En hovedfejl, der som oftest bliver begået ved undervisning i regning, er, at barnet lærer at regne med taltegn, istedenfor med størrelser, og således også tager tingens navn for tingen selv, hvilket viser sig ganske komisk ved at fradrage størrelser fra nuller; ti da hedder det t. e. $\begin{array}{r} {\scriptstyle 9\ 10} \\ 100 \\ 6 \\ \hline 94 \end{array}$ 6 fra 0, det kan jeg ikke, så låner jeg ved nul, det kan jeg ikke heller, derpå låner jeg ved 1 én, som kaldes ti. Nu bliver det første nul til 9 og det andet til 10, og derpå sker fradragningen. Spørger man nu, hvorledes det ene nul kunde blive til 9 og det andet til 10, så vide de allerfleste intet dertil at svare. Almueskolen gjorde vist bedre i at befatte sig mest, måske endog udelukkende med hovedregning, i det mindste bør den gå forud for tavleregning, da denne finder sin forklaring og rigtige opfattelse i hin. Reguladetri og sådanne sammensatte regningsarter ere

for vanskelige for børn at opfatte, og mekanisk lært er det intet, da regningens hovedøjemed derved ikke opnås, nemlig: at være et dannelsesmiddel for forstanden.

De rene begreber ere vanskelige for børn at fatte, hvorfor man må søge at sanseliggøre dem. Jeg mener derfor, at der må regnes med størrelser de 4 regningsarter igennem, før der med nogen nytte kan regnes med taltegn. Man kan bruge papstumper, udskårne i 3 forskellige størrelser til enere, tiere og hundreder, og kan da begynde at veksle med børnene, give et hundredestykke og få for det 100 enere osv. Især med brøker er det aldeles nødvendigt at regne med størrelser, for at give barnet det første begreb derom. Det bliver på den måde som en leg og opfattes klart fra grunden af, hvorved den hele bygning får sin sikkerhed.

Med hensyn til tiden, når disse færdigheder skulle bibringes barnet, da mener jeg, at regningen bør begyndes med det 5te eller 6te år, efter som den skal have den gerning at danne og udvikle barnets forstand og er så velskikket til at bibringe det klare og bestemte i udtrykket, forberede til en følgerigtig tankebygning og lære at skælne mellem nær- og fjerntliggende begreber. Det forberedende til skrivekunsten bør være tegning, og da helst den, som barnet finder på

af sig selv, og som man så hjælper det tilrette med.

En hovedregel, der bør følges ved almueundervisningen er, at indholdet bør erhverves før formen, det indvortes før det udvortes, man må have noget at skrive om, før man lærer at skrive, føle trang til kundskab, før man lærer at læse, for at man ikke skal tage skin for virkelighed, middel for hensigt og tegnet for tingen. At dette er sket ved almueskolen, viser en mængde kendsgerninger. Spørger man, om et barn kender sin kristendom, svares, han kan sine bøger udenad på sine fingre, er talen, om et kristeligt liv er ført af den eller den, svares, han har læst meget. Er talen om at berede sig til døden, klages der over en svag hukommelse o. s. v., hvilket tilstrækkelig beviser, at man tog bog for ånd og kundskab for liv.

Undervisningens sandhed og virkelighed.

Som det går med hele folkeslag så vel som med enkelte personer, at når ånden forlader dem, tage de form for ånd, skin for virkelighed og middel for hensigt, således gik det os i slutningen af det attende og begyndelsen af det nittende århundrede med hensyn til vort undervisningsvæsen. Kristendommen hos os sang på

det sidste vers og lod til ganske at skulle udryddes af den franske vantro og moderne oplysning, der havde sine mægtige talsmænd i Voltaire i Frankrig og Frederik den store i Prøjssen. Læren om fornuftens endelige genindsættelse i sine rettigheder som den eneste guddom, der var værd at dyrke, fandt indgang i en stor del af Evropa, også hos os, selv hos almuen viser sig tydelige spor af forventningen om det gyldenår, denne erkendelse skulde skabe. Den evige fred og slige idéer uden historisk grundlag modtoges som trosartikler af almuen, medens frihed for tøjlesløse lidenskaber begejstrede den dannede ungdom, der søgte at sønderrive alle de gamle bånd og tilintetgøre al historie, for uhindret at kunne leve for øjeblikket, og fandt sin fattige trøst i den tanke: om hundrede år er alting glemt. Sætninger, som denne: „Bibelen er kun til for at holde de uvidende i tømme, ingen fornuftig tror derpå“, blev og bliver endnu præket på tagene, og om end troen på disse sager begynder at svækkes i de sidste dage, så er dog troen på det modsatte ikke så stærk, at den kan frembringe en levende bekendelse og tilsvarende befrugtelse. I Frankrig og en stor del af Tyskland rettede man læren efter livet og jublede; ti den græder ej for guld, som guld ej kender; men vi nordboer have i sandhed ejet det sande guld: en herlig udsigt

til et dådrigt og et sammenhængende jordeliv, med en frydefuld evighed som kronen derpå, og bruddet på kæden var hos os heller ikke større, end at mange af os, som nu leve, have set vore bedsteforældre vandre på de gamle veje. Mindet havde vi og elskede vi, og omendskjønt også vi fulgte de forvildende toner, så lå der dog i hjærtedybet en anelse om, at de ny veje vilde ende med forskrækkelse, medens de gamle lukkede deres øjne med levende håb på forklarelsen hinsides graven. Derfor rettede man hos os kun for en del læren efter livet, og mange beholdt beskrivelsen af de gamle veje og mente: ere de end for trange for os, vi ville dog forkynde dem for vore børn, at måske de kunne følge dem. Deraf det særsyn, at navneværdien, sedler og tegn, som vor nærværende oplysning, så vel i kristelig som i folkelig henseende, for en stor del er, har kunnet holde sig som gangbar mønt så længe, at man endog var nær ved at glemme den rene valuta for tegnet.

Således fremkom den nærværende falske oplysning, falsk tilbunds; ti ikke alene lovede den guld og grønne skove, som den ikke ejede, men prangede med kristendommens billede og overskrift, indhyllede sig i sandhedens former og blev derved åndens farligste fjende.

For en halv snes år siden var jeg tilstede ved en bispevisitats i det slesvigske og havde

stor glæde af at høre den gamle superintendent Callisens kristelige og hjærtelige taler ved denne lejlighed, dog forekom det mig, at hans spørgsmål til ungdommen ikke stode i samklang med hans taler, og især påfaldende var mig ungdommens overordenlig grundige svar, som vel smagte af vantroen og den moderne oplysning; men de passende svar på rede hånd, udtalte med sikkerhed og bestemthed, som og de velvalgte udtryk, hvormed de gaves, gjorde mig ganske skamfuld over vor almueoplysning i Jylland, som var det eneste, jeg den gang kendte. Da vi kom udenfor kirken, henvendte en oplyst bonde af mit bekendtskab sig til mig og spurgte, da han omtrent havde gættet mine tanker, hvad jeg syntes om dette, hvortil jeg svarede ham, at det jo i sandhed var noget mageløst, som den ungdom var oplyst, så korte og fyndige svar kunde jeg ikke en gang give, og aldrig havde jeg tænkt, at oplysningen kunde drives dertil i en almueskole. Manden løste mig nu gåden på en meget simpel måde, idet han fortalte mig at spørgsmålene ikke vare visitatorens og svarene ikke ungdommens; men at de dér havde en bog, som hed „landeskatekismus“, affattet i spørgsmål og svar ligesom Pontoppidans forklaring, at superintendenten havde begyndt forfra i denne, og ungdommen således blot havde havt nødig at holde sig til de udenad lærte svar. Er det ikke at sætte

folk blår i øjnene? og mon man ikke gør langt mere skade end gavn ved at indbilde folk, at det er oplysning? Man skulde tro, hvis man ikke kendte forudsætningerne, at det hele var anstiftet for at gøre sagen latterlig, for ret grundig at kurere folk for den tåbelighed at søge oplysning, ved at give dem håndgribelige beviser på, at selv den kristelige oplysning kun kan drives som en komedie. Havde det været Voltaire eller et andet vittigt hoved, der havde gjort det for at bevise, at al ånd er vind, da havde det været på sin plads; men at man virkelig kan tro dermed at fremme sagen, er ubegribeligt. Hvad vilde man sige, hvis en skolelærer dagen før eksamen indøvede børnene de svar, de skulde give, for at vedkommende derved skulde anse børnene for dygtigere, end de virkelig vare? Man vilde måske sætte ham af fra bestillingen, og man gjorde vel. Men hvad er dette andet? De unge skal for deres biskop og menigheden gøre rede for deres kristelige oplysning, for at man deraf kan skønne, om det kristelige liv føres i menigheden; men i det sted har man lært dem en del spørgsmaal og svar udenad, som hvad enten de ere forståede af børnene eller ikke, i alt fald ikke ere deres ejendom, men ord, der ere lagte dem i munden. Dertil kommer, at ungdommen umulig hver for sig kan have mening tilfælles med svarenes forfatter, og i det

omtalte tilfælde var der vist slet ingen, som havde det, så, når man desuagtet lader dem udgive hans mening for deres egen, lærer man dem derved åbenbart at lyve. Det er en bekendt sag, at næsten alle børn i Danmark på det spørgsmål: hvad har din erfaring lært dig? svare: at mennesker ikke ere så gode, som de burde være, og springe derved over alle de ting, som de virkelig have erfaret, for at nævne dette, som de ved nærmere eftersyn modsætte sig, når man vil anvende denne erfaring på dem selv. Dersom man i en Englænders overværelse vilde anstille denne prøve med nogle hundrede forskellige børn, vilde han tro, at det danske folk var blevet tosset. En gang, da der taltes i et selskab om den evangeliske salmebog, faldt den ytring, at Herren vist havde givet os den i sin vrede, da den forhindrer os fra at synge de yndige salmer, hvorpå den danske kirke er så rig; dertil svarede en præst: Jeg tror, han har givet os den af sin nåde, for at forhindre menigheden i at lyve grovt, ved at udtale en så stærk tro, et så levende håb og en så inderlig kærlighed, som den for øjeblikket ikke er i besiddelse af.

Dette udenomsvæsen: former foruden indhold; udenadlærte bekendelser med munden, medens hjærtet er langt borte; megen snak, ingen handling; store planer, ingen udførelse;

lange taler, holdte for at tale; forestillinger i mængde, men kun liden virkelighed; følelsen og tilståelsen af, at der bør gøres noget, medens et skuldertræk er det eneste, der kan komme frem, slaphed og uvirkelighed i alle forholde og lighed med Pilatus med hans afmægtige og tvivlende: hvad er sandhed? — Dette løgnagtige, flade væsen, foruden sandhed og virkelighed, liv og kraft, er tidens brøst, og finder en stærk støtte i vort undervisningsvæsen. Når barnet har lært sine ting og er bleven hørt, så tror han, at han er færdig og har gjort sit; og har han heldig overstået sin eksamen, da mener han, at målet er nået, og er han konfirmeret, så pakker han sammen. At undervisningen er et middel til at klare ham livet og bør have en kraft i sig til at give ham lyst og kraft til at opfylde hans bestemmelse, falder som oftest hverken læreren eller barnet ind; men den vigtighed, hvormed disse examina betragtes, så, om man end med en vis ligegyldighed har behandlet sagen, som al tid finder sin rigelige næring i visse levebrød og tvungen skolegang, så river man sig sædvanlig dog en smule op ved eksamenstid, eller når bispe- eller provstevisitats forventes; ti nu skal frugten nydes af det træ, der har kostet så megen slid og slæb. Man styrker meget mere barnet i den tro, at undervisningen blot er til for eksamens skyld og eksamen for undervisningens

skyld, hvorved det sande mål ganske forrykkes. Nytten af undervisningen bliver han således ikke vår, og fornøjelsen derved hytter han sig nok for at fornemme noget til, så det er ganske i sin orden, at han betragter det hele som noget, der slet ikke er til for hans skyld, men finder sig kun deri:

som i den skæbne,
mod hvilken man omsonst sig stræber at bevæbne.

Med øjet rettet mod undervisningens sande mål og hensigt, nemlig: At det danske folk må erhverve sig klarhed til at indse, liv, lyst og kærlighed til at ville, dygtighed og selvstændighed til at udføre, enhver efter bedste evne, hvad der kan gavne og glæde dem både i himlen og på jorden; med dette mål for øje vil enhver let indse, at den oplysning, der meddeles, må være sand og virkelig, at udenadlærte svar og resultater modtagne som trosartikler ikke i fjerneste måde føre til målet, at undervisningen må rette sit mål mod det indvortes og lade det udvortes danne sig derefter, at der må virkes i ånden en levende anskuelse, lyst og kærlighed, og at man så må lade ånden selv skabe sin form, for at forebygge den farlige misforståelse, at formen er alt.

For at undervisningen kan være sand og virkelig, udfordres tvende stykker: for det første, at lærerens væsen og gemyt er gennemtrængt af

kærlighed til og levende interesse for den sags ypperlighed og nødvendighed, der omhandles, hvorved elevens væsen, ved det levende ords ubegribelige kraft, lige som åbner sig for at optage i sig de tanker, følelser og forestillinger, som det er lærerens hensigt at meddele, og dernæst for det andet, at den sag, der skal meddeles, er af den beskaffenhed, at eleven på sit åndelige standpunkt virkelig er i stand til at modtage den således, at den enten kan vække eller nære hans åndelige liv. Disse tvende stykker ere uomgængelig nødvendige, hvor en åndig befrugtelse til liv skal finde sted, og er undervisningens grundprinsip. For nu at dette kan finde sted, bør læreren selv være opvakt i den åndsretning og leve det liv, han skal vække og nære. Jeg har rigtignok i min ungdom ladet mig indbilde, at profeten Muhamed var intet andet end en stor bedrager, der ikke troede et eneste ord selv af, hvad han forkyndte, men søgte kun at binde folk noget på ærmet for at komme til verdslig magt og myndighed. Men siden er jeg dog, især ved at betragte vore dannede vantroende og deres færd kommen til den erfaring, at det er kun slet bevendt med udbredelsen af den lærdom, som man ikke selv er inderlig overbevist om, og meddelelsen af det liv, man ikke selv lever; ti endskønt de råbe bestandig på religiøsitet og kristendom og ivre

for dens forkyndelse så vel i kirke som i skole, ikke fordi de erkende den for sandhed i sig selv, og endnu mindre fordi den er bleven sandhed for dem, men kun for at hjælpe til at holde styr på folket, så har jeg med alt dette endnu ikke truffet på et menneske, der havde den slags iver at takke for sin omvendelse, medens de meget små og efter menneskelig målestok meget ringe begavede, der selv have levet det kristelige liv i al ydmyghed, have bekendt deres tro til megen velsignelse også for andre. Medens man således på den ene side var så vantro, at man nægtede kristendommens sandhed, var man på den anden side så lettroende, at man indbildte sig, at dens forkyndelse uden personlig sandhed skulde have den virkning at lære almuen at holde styr på sig selv. Men de godtfolk gjorde regning uden vært, så vel med Mahomeds virksomhed som med deres egen; ti havde han ikke selv troet, hvad han forkyndte, havde han tilvisse gjort lige så få proselyter som de selv. Den anden fordring til en lærer, at han bør have ordet i sin magt er næsten lige så nødvendig som den første; ti ordet er åndens værktøj, hvormeget man end råber på, at pennen og pressen er det. Skal det blive til noget virkeligt med vort undervisningsvæsen, må det levende ord indsættes i sin rettighed og stå så langt over pennen og pressen som originalen over kopien, som det levende menneske

over portrætet. Hvad der gælder om det kristelige liv, at en lærer for at vække og nære det, må selv kende og leve det, gælder også om det folkelige liv. Det er ikke tilstrækkeligt, at kundskaben derom er til stede og meddeles som sådan; men i en tid, som vor, hvor folkeånden har været sovende, gælder det i særdeleshed om ånd og liv til at vække op af søvne. De, der skulle befatte sig med ungdommens undervisning, må være åndrige mænd. I Grækenland var det landets største mænd, der befattede sig dermed, medens man i Rom brugte slaver dertil; men den romerske folkeoplysning blev også derefter. Skal det danske folk hæves til at være et i sandhed frit, selvstændigt og kraftigt folk, der både kan og vil bruge sin frihed til gavn og glæde for sig selv og det borgerlige selskab, da må først ånden frigøres for det sneverhjærtede, egennyttige og nedtrykkende, der forhindrer udviklingen, og som almueskolens indretning og væsen altfor meget befordrer. Livet i skolen ligner det i vore tugt- og forbedringshuse, så, når man ser de små sammenpakkede på skolebænkene med en for deres alder unaturlig alvor og stilhed, som kun frygt har været i stand til at tilvejebringe, da påkommer der én en ubehagelig følelse, som om slaveriet her havde sit hjem, medens dog ungdommens forsamling om deres lærer burde være det lysteligste syn, hvor den i højere grad

end ellers måtte være glad og frigjort; men som oftest er det kun kedsomhed man ser afmalet på alle ansigter. Børnene få ikke lov og kunne efter omstændighederne ikke så godt få lov, til at færdes på en for dem naturlig måde, hvilket udvikler hos dem en trældoms ånd, der viser sig i den snedighed og list, hvormed de vide under udøvelsen af deres små skelmsstykker at undgå lærerens opmærksomhed, der af dem i almindelighed betragtes som en tugthus-forvalter, hvem det er en god gerning at narre, når man kan komme godt fra det.

Vi komme nu til det andet punkt, at de kundskaber, der meddeles, må være af den beskaffenhed, at eleven på sit åndelige standpunkt virkelig er i stand til at modtage dem således, at de blive et middel til enten at vække eller nære hans åndelige liv.

Jo mere livet vinder i kraft og bevidsthed, det er, står op af døde, desto virkeligere bliver det, og forlanger en virkelig næring. Et skinliv derimod kan hjælpe sig med skinnæring. I den tid, det kristelige liv lå i dvale her i landet, vare alle præster lige gode, og al snak var åndelig føde; men så snart livet vågnede og hungeren føltes, gjordes der straks forskel, og man søgte hen, hvor det levende ord forkyndtes som en føde for sjælene.

Kun hvad der kommer fra hjærte, går til hjærte, og alt, så vel ondt som godt, der skal have nogen synderlig virkning, må tilberedes i hjærtedybet og derfra gå ud i ord, i handling; medens et skinliv kun frembringer idel skin og skygge; det ser ud, for den uindviede, til at være, men er dog ikke.

Med undervisningens sande mål for øje: at bibringe klarhed over livsforholdene, hvormed dygtighed og selvstændighed til at udføre de for livet gavnlige foranstaltninger står i nøje forbindelse, vil man let kunne indse, at om end meddelelsen fra lærerens side er nok så sand og virkelig, så mangler dog det halve, hvis det samme ikke er tilfældet med modtagelsen. Det er ikke sjældent og måske oftere end man ved første øjekast skulde synes, at denne halvdel, der er så vigtig til at gøre undervisningen frugtbringende, mangler; enten fordi læreren mangler den nødvendige kendskab til barnets sjæleevner, og, som forhen er omtalt, søger at virke gennem forstanden, skønt indbildningskraft og følelse ere de fremherskende evner hos ungdommen, eller fordi de kundskaber, der meddeles, overgå barnets synskreds, fordi dets livserfaring endnu er for indskrænket. Er det altså børn, man har med at gøre, bør man nærmest gå ind på deres forhold, for at de kunne tidlig få smag på at føre et velforstået liv og lære at indse nødvendigheden

af den oplysning, der meddeles dem, derved at de finde den brugelig straks enten til nytte eller fornøjelse. Går man langt her udenfor, og forsmår at meddele barnet lys over dets nærværende livsytringer, for at belyse forhold, der først i manddommen eller i alderdommen ville indtræde, da bliver man ikke forstået, eller hvis man vil påtvinge det lys, forskrues barnet; ti lyset og livet må være samtidige. Og går man videre, så at man ikke alene pånøder dem kundskaberne, men endog tvinger dem til at gøre rede for forhold, de ikke kende eller føle noget tilsvarende til hos dem selv, fordi deres udvikling endnu ikke har nået et så højt standpunkt, da bliver det kun eftersnak, og for så vidt som der aflægges en bekendelse om et liv og dets ytringer, som ikke er til stede endnu, bliver undervisningen løgnagtig og tjener kun til at befordre et liv uden sandhed og virkelighed. Dette at få lyset så langt fremrykket for livet, er en af de farligste klipper for en dygtig og nidkær lærer at undgå, dels fordi der hører megen menneskekundskab til at bedømme, hvor vidt livet er fremrykket og altså, i hvad grad lyset bør meddeles, samt tålmodighed til at vente, da så vel lærer som forældre ønske at se børnene vidt fremrykkede; lige som også lærerens kærlighed til børnene og overvurdering af hans indflydelse på dem, leder ham til at antage dem

for videre, end de virkelig ere. Dog må denne klippe undgås, da anstød mod den er såre farlig i sine følger på børnene, og som oftest totalt forlis. Jo dygtigere en lærer er, jo mere naturlig, klar og livlig det liv skildres, han vil fremkalde, jo mere hans mål er rettet mod det dybe, åndelige i barnesjælen, kort, jo højere kurs, han styrer, desto vanskeligere bliver det for ham at undgå denne klippe; ti jo lettere får barnet den indbildning, at det selv har levet det. Jo mere ivrig en lærer er for at frembringe det liv hos børnene, han ønsker, jo mere indtrængende hans opfordringer ere til dem, jo mere han lægger sin kærlighed for dagen til dem, som fatte ham, og glæder sig ved deres bekendelser, desto lettere lære de at hykle både for sig selv og for ham; ti der ligger dybt i den menneskelige natur, syndig og forvendt som den er, en fristelse til at forveksle viden om en ting og indsigt i en sag med at have gennemlevet og udført den; lige som der på overfladen ligger en forfængelig lyst til at behage. Jeg har således i mit liv oftere truffet på sådanne børn, der ved en kristelig undervisning og opdragelse havde erhvervet sig den nøjagtigste kundskab om det kristelige livs ytringer i alle enkelte tilfælde, om åndelige anfægtelser og de dybeste hemmeligheder i den troende sjæls forbindelse med sin gud, og som troede derved fuldt og fast at være de bedste

og erfarneste kristne, medens man på deres tales klang og hundrede små livsytringer tydelig mærkede, at de savnede kraften, og at guddomslivet, selv på sit ringeste udviklingstrin, ikke var til stede hos dem. Disse ere vanskelige at bibringe en levende tro i ydmyghed og kærlighed; ti den tomme viden har lukket hjærtets indgange.

For at undgå denne så farlige klippe, mener jeg, at børnene bør undervises om de menneskelige forhold i deres store omrids, hvilket med nytte kan ske, da spiren til, hvad mennesket skal vorde, er allerede nedlagt i det begyndende liv, til det kristelige liv i dåben, og til det folkelige arvet fra fædrene, så en dunkel anelse derom er allerede til stede. Derfor kan man fortælle bibelhistorie og fædrelandshistorie for dem; medens den nærmere kundskab om det indre liv i begge henseender kun bør meddeles efter hånden, som barnets liv vokser, og det føler trang dertil. Jeg mener f. eks. at gøre bedre i at fortælle dem de begivenheder og handlinger, hvori Abrahams tro lagdes for dagen, end i at udvikle dem troens natur og væsen, hvorledes den viser sig hos mig selv eller andre i sin indre skikkelse i hjærtedybet. I første tilfælde fremtræder menneske, tro og handling i en helhed, og intet selvbedrag kan finde sted, hvorimod troen i det andet træder frem alene uden den

tilsvarende kraftprøve. Vil man herimod indvende, at sagen derved ikke bliver stillet barnet nær nok, da svarer jeg: netop så nær, som det uden fare kan ske; ti er det ikke udviklet nok til selv at drage parallelen, så får det just kundskaben før livet, som jeg tror altid er skadeligt. Er barnet ikke kommet så vidt, at det kan gøre sammenligningen, så fornøjer historien ham dog al tid, og de store syner, der drages forbi hans blik, hvis historien er godt fortalt, vil tilvisse drage ham op med, skønt ham selv ubevidst. En af eleverne på Rødding højskole ytrede en gang til mig: endskønt der ikke her bliver talt om slesvig-holstenske rænker og tysk overgreb til at undertrykke det danske folkeliv, så avles dog hadet mod vore undertrykkere derved, at den folkelige bevidsthed fremkaldes og udvikles hos os.

At barnet har borgerret i fædrelandet her oventil med store herligheder og rettigheder, bør så snart som muligt forkyndes ham, samt hvorledes denne erhvervedes; lige som han så vel af bibelhistorien som i livet må lære en del af sine medborgere at kende, således også det jordiske fædreland, hvor herlighederne og rettighederne vel ikke ere nær så store, medens opofrelserne, der kræves, ere meget større i forhold; men hvor det dog er godt at være som herre i sit eget hus, det, fædrene have skærmet

med kraftig hånd, og tit købt tilbage med deres hjærteblod.

Foruden det nylig omtalte, at børneundervisningen bør dreje sig om de menneskelige forhold i deres store omrids, mener jeg ligeledes, at man må vogte sig for at påtrykke barnet noget bestemt stempel ved at pånøde ham vor undervisning; man må overlade til ham selv at modtage, hvad og hvormeget han vil deraf. Det er en dårlig måde at forlange regnskab af barnet for, hvad han har modtaget af undervisningen enten straks eller kort efter. En klog mand ytrede, at det var, lige som vilde en moder, at barnet skulde kaste de modtagne legemlige næringsmidler op, for at vise hende, hvormeget eller hvad det havde spist, hvorved det berøvedes midlerne til legemets ophold, medens man rigtig nok skulde synes, det var det rigtigste, at lade barnet beholde fødemidlerne så længe, indtil legemet havde modtaget den nødvendige næring deraf. Men denne fejlagtige fremgangsmåde har vist sin grund deri, at man har til hensigt at støbe barnet om og vil derfor vide, hvormange dele af hver slags malm, der er til stede, for at sammenblandingen kan smelte sammen. Endskønt det vel lader lidt grundigt med denne kemiske undersøgelse, så mener jeg dog, at dens indvirkning på levende væsner vil være altfor voldsom og upåtvivlelig vil drage

efter sig en hastig og brat død, som kun vil lade os doktor Bloks smalle trøst tilbage:

Han døde, det er sandt;
men feberen ham forlod.

Men foruden det, at man derved åbenbar tager ham brødet af munden, berøver man ham tillige sin frihed og selvstændighed, der vel for en død ikke er til nogen nytte; men som den ubetydeligste grad af liv umulig kan undvære for ikke at udslukkes. Og sig selv berøver man det sikre skel, som barnet alene er i stand til at sætte imellem, hvad han trænger til, og som altså kan blive til næring for ham, og hvad han i følge sit åndelige udviklingsstade ikke kan benytte, og som, hvis det bliver ham påtvungen, kun kan blive ham til en dødelig sygdom, som enhver ufordøjelig og ufordøjet føde. Overhøringen kan komme ved lejlighed, og glemmes den ganske, er der ikke stort tabt, hvad oplysningens sande mål og hensigt angår. Man blive kun trolig ved at fortælle og lægge kun mærke til, om barnet trækker fra, om undervisningen frigør og fornøjer ham, og om ånden træder frem i hans øje; sker dette, uden hvilket man langt hellere må tie stille, da kan man være ganske rolig for, at en skøn dag, når man tænker mindst derpå, bryder livsytringerne ud, enten det så er i ord eller i gerning, så man tydelig kan se, at undervisningen har gjort sin virkning. Det kan vel være,

at denne virkning ikke i alle måder er således, som vi ønske, og måske have været tossede nok til forud at ville beregne; men da må vi ydmygelig bekende, at lige så lidt som vi kunne skabe det fysiske liv og bestemme dets ytringer, lige så lidt kunne vi skabe og råde det åndelige; men vi have dog årsag til at glæde os over livet, der, hvor skævt det end er, giver håb om at kunne rettes, medens død er død og uden håb.

En sand og virkelig undervisning, som den bør meddeles i en almueskole, er en sådan, der kan tiltale den, der undervises, fordi han føler noget tilsvarende i sit indre, som ikke fordrer regnskab for og bekendelse om andet, end hvad vedkommende har tilegnet sig som forstandens og hjærtets ejendom, som altså retter sig mod det indvortes og lader det udvortes dannes deraf, og som endelig fra lærerens side er en hjærtesag og hans livs opgave at meddele.

Om eksamens og lektievæsenet samt udenadslæsning.

At vor almueundervisning og deraf følgende oplysning er hverken sand eller virkelig, viser disse trende falske og løgnagtige væsner, som den stedse har ført med sig. Det synes forunderligt, at det kunde falde fornuftige folk ind i en almueskole at indføre eksamen, al den stund kundskasbmassen, som er det eneste, der

kan holdes eksamen over, stedse, selv hvor man ivrigst stræbte derefter, måtte blive af liden eller ingen betydning, fordi det i reglen kun er små børn, der undervises, og der således må gå en rum tid med udviklingen af deres evner, før end de ere i stand til at modtage og opbevare nogen sådan. At eksamen nu alligevel blev indført, havde vel nærmest sin grund deri, at begrebet almueskole ikke var klart for de mænd, der stiftede den, idet der foresvævede dem en videnskabelig skole i det små, som i sandhed også blev lille bitte. Jeg skal her tillade mig, så godt jeg formår, at oplyse disse tvende begreber. I den videnskabelige skole, som den den gang var, og tildels endnu er, kom det fornemmelig an på at meddele en kundskab om fremmede folk og fremmede sprog samt en viden om ting i åndens og naturens verden, som lå temmelig langt udenfor os som folk betragtet, og som kun kunde og burde vides, læres, beholdes og bruges som noget fremmed, ved hvis læren der ikke kunde appelleres, hverken til den kristelige følelse eller til folkefølelsen, som ere de tvende givne grundfølelser i vort væsen, der have billigt krav på skolens opmærksomhed. Almueskolens opgave derimod er slet ikke at befatte sig med denne fremmede viden, men kun at rette sit mål mod de tvende omtalte grundfølelser for at nære og udvikle dem, at de kunne blive et

sundt, kraftigt og bevidst liv, samt hvor de ere omtågede og matte, at vække, opvarme og puste liv i dem. I almueskolen kommer det altså an på at bringe til udvikling, hvad der allerede er til stede: det kristelige liv, hvortil spiren annammedes i dåben, og det folkelige, som arvedes fra fædrene, så lærestoffet meddeles kun for at vække liv, skærpe syn og kaste lys over livet og erfaringen. Her kan, hvis retten skal have sin gænge, og min anskuelse af almueskolens mål og hensigt er rigtig, ikke blive noget at eksaminere, så, er der et område for eksaminatorer i almueskolen, da er det et bevis på, at den har misforstået sit sande mål og hensigt. Men da den videnskabelige skole, som før er sagt, befatter sig mest med at meddele en viden om fremmede folk, fremmede sprog og fremmede ting, som nødvendig må udgives, som de modtages, og som for os småfolk at se til, modtages kun for at udgives, så er det i sin orden, at hele terrænet er eksaminationens område. At en stor del af disse kundskaber om fremmede sager modtages kun for at udgives, eller i det mindste ikke komme til at opfylde anden hensigt, have vi mange eksempler på. En ung præst ytrede en gang i et selskab, at han i de første otte dage efter eksamen gav rejsepas til så mange som mulig af den slags kundskaber, som han med megen møje havde samlet i et helt år.

Jeg kan ret tænke mig, hvor den arme mand har været plaget med kolik af al den ufordøjede og ufordøjelige føde, og hvor let han må have følt sig efter de 8 dages forløb, ved at have udlosset den uhyre ballast, som han så vel ved egen kraftanstrængelse som ved så mange professorers og læreres hjælp havde været om at indtage et helt år. Iblandt almuen have vi just ikke så ophøjede eksempler; dog viser os den daglige erfaring, at allerede dagen efter konfirmationen ere de stærkt beskæftigede med udlosningen, og holde ikke op, før rummet er tomt. Jeg har kendt flere præster, som allerede i mange år have haft Cornelius Nepos og disse plage ånder lagt op på den øverste boghylde, og som for mange år siden have nået deres studeringers mål og hensigt, et godt præstekald, men som endnu drømme den ubehageligste af alle drømme, at de enten ere eller skulle op til eksamen, og som ved deres opvågnen med velment tak til Gud finder, at det kun var en drøm.

Da man nu i den tid ikke kunde tænke sig en skole uden eksamen, og kun de døde kundskaber fandt sig ret egnede dertil, indførte man i almueskolen lektievæsnet for at få det nødvendige stof for eksamen. Kristendommen, skønt en livssag og kun i såre ringe grad en læresag, måtte nu inddeles i kapitler, som i små lektier bleve lærte udenad. Nu var spillet

vundet! Nu kunde også almuen delagtiggøres i den lykke at drømme både om forestående og om overstået eksamen, nu kunde man ganske rolig spørge: hvad viser erfaring? og overbevise sig selv og hele verden om, at barnet havde nået et så højt oplysningsstandpunkt, at han blandt de tusinde ting, hans erfaring havde lært ham, netop uden at famle fandt den, eksaminator ønskede: At mennesker ere ikke så gode, som de burde være. Nu spurgte de store om det, de godt vidste, og de små svarede kæk, hvad de ikke forstod, hvorved der opstod en spørgerads over det hele land, som i kældermændenes bedste tid, da man på det spørgsmål: hvad er klokken, svarede: nej, den kan jeg rigtignok ikke gætte. Ved denne spørgen af de vise og svaren af de enfoldige blev det naturligvis jo længere jo dunklere, og tilsidst et rent ægyptisk mørke. Nu gå de små hele skoletiden igennem som med en ond samvittighed, man har lektie for og frygter for regnskabsdagen, et åg hviler på sjælen, som efter min mening og erfaring forhindrer den fri og glædelige udvikling, som ellers kunde finde sted. Dertil kommer, at lektievæsnet og skolens hårdhed for tidlig berøver barnesjælen sin poesi, og på unaturlig måde fører den ind i livets prosa. Det er ikke godt, at skolen er det første ubehagelige, der møder mennesket i verden; ti det indtryk, der derved gøres på barnehjærtet,

forsvinder sent eller aldrig. Det har altid noget stødende ved sig, at skolen i forældrenes munde bruges som en bussemand; men værre er det, at den som oftest svarer dertil. Vel gives der visse genstande, der kunne læres som lektier; men hverken kristendomskundskab eller de sager, der vedkommer fædrelandet, bør behandles som lektievæsen, efter som de netop skulde have det hverv at hæve barnet op til noget højere, give ham begreb om hans bestemmelse som himmelborger og medlem af det borgerlige samfund her på jorden, og vække begejstring hos ham for dette hans høje kald.

En affødning af lektie- og eksamensvæsnet endnu værre end dette, er udenadslæsning. Den melder sig med dansk navn, dog må man ingenlunde deraf slutte, at den er af ægte nordisk oprindelse. Jeg gad vidst, hvad vore forfædre med deres blik for og kærlighed til sandhed og virkelighed vilde have sagt, hvis man havde budt dem at udtrykke deres tanker med lånte ord. Udenadslæsning er måske nok avlet på dansk grund, men stammer sikkert fra Rom, der i samme mål og måde bar løgnens og falskhedens præg som Norden sandhedens og virkelighedens. Meget passende kalder man det i det slesvigske at læse udentil, og på visse steder i Jylland udenved, det kunde og passende kaldes udenomslæsning. På andre steder i Jylland

siger man, jeg kan det foruden; medens fin købstedtale udtrykker sig: jeg kan det udvendig. At det danske folk, ved at søge navn til barnet, har famlet i udkanterne og yderdelene og somme sinde ere gået rent udenfor for at finde det rigtige udtryk, er vel heraf klart, medens skolemestrene har troet at sætte tingen ret fast og gøre den inderlig og uforglemmelig ved at lade den lære udenad. Et tro billede af udenadslæsning afgav en jydsk pige, som var kommen til at tjene i det slesvigske. Hun havde nemlig en søndag-eftermiddag taget sin salmebog frem for efter god skik og brug at læse lidt til opbyggelse, hvori hun havde ganske ret; men skæbnen havde ved denne lejlighed været hende så ond, at hun ved at slå op i bogen var truffen på registrene. Efter god udenadsskik læste hun højt:

Så ender jeg nu denne dag
Så er vor høst til ende
Så farefuld er vejen her
Så frelstes vi fra død og grav
Så gå vi til vort hvilested
Så lægger jeg min syssel ned o. s. v.

Den latter, der herved opstod, mente hun at slå hen med den bemærkning, at det ene sted i salmebogen var lige så godt som det andet, da det altsammen var Guds ord. På den mand, der havde undervist hende, kan digterens

ord ikke upassende anvendes: Gud glæde hans sjæl for hvert ord, han skrev! En præst i Jylland spurgte ved en kirkekatekisation de unge: Hvad ere vi Gud skyldige? De svarede: at elske ham; men da præsten just befandt sig ved paragrafen, der handler om at dyrke Gud, svarede han ganske vred: Sludder! vi ere skyldige at dyrke ham. Hvad skal man lægge på dyden? vind. Hvad levnes på sottesengen? liden tid o. s. v. Af sådanne nyttige og morsomme eksempler kunde leveres i tusind tal, som vist i England vilde gøre god nytte ved at kurere for spleen.

At nu udenadslæsningen foruden sine øvrige egenskaber tillige er et skrækkeligt åg, der hviler på børnenes skuldre, indses let, så snart man tager den på sine egne. Jeg skal t. eks. blot ønske de herrer, der endnu ere dens talsmænd, at de måtte blive tvungne til at lære Fyns avis udenad, blot en årgang, med alle de glædelige udsigter til skældsord, hug og slag for indtrådt forsømmelse, som almueskolen åbner, og dersom de endda skulde have noget til overs for den, ere de i sandhed hårde hjærter og halse; men jeg håber, at de fleste vilde betænke sig på at begynde til næste år. Man vil herimod indvende, at børn have let ved at lære udenad, og vore almuebørn i særdeleshed, og jeg siger: Ja, desværre; ti jo mindre tænk-

ende, jo lettere lære de udenad. Det er et mærkværdigt talent, der i denne henseende kan udvikle sig hos dem, at de indøve sig mundens bevægelser, medens andre øve øret, så at det bliver en art melodi. Det er komisk at se, når én, som de anse for at være skolelærer, giver dem et spørgsmål, hvorledes da munden straks tager til at løbe for i ramsens løb at finde svaret. Dog er udenadslæsningen og hele skolevæsnet et åg, et tungt åg, der hviler på den danske ungdoms skuldre, og trykker folket dybere og dybere ned, medens et oplysningsvæsen, indrettet efter folkets tarv, vil kunne hæve det til at være det frieste og lykkeligste folk på jorden. Man fortæller, at en sællandsk bonde en gang kørte for biskop Erik Pontoppidan og havde et par træge og dovne heste for, hvorfor bonden bestandig pidskede på dem med de ord: Nå, Pontoppidan! Nå, Pontoppidan! Da nu biskoppen spurgte ham om årsagen hertil, svarede manden: Den ene af hestene kalde vi Pontoppidan; ti han er så træg og sej som Pontoppidans forklaring. Det havde været passende at meddele den mands efterkommere fritagelse for udenadslæren af forklaringen, og det vilde vel nu snart være på tiden at frigøre hele det danske folk for trældommen under Balles lærebog. Men desværre! en skolelærer på Morsø begynder en bog, der kaldes „Grundvold for men-

neskelig lyksalighed", med de ord: Opdragelse er afrettelse og tilvænnelse! Her ville vi stanse og ende dette afsnit med Grundtvigs ord til hans søn:

Klinet på, det regner af,
derfor jeg dig ej afretted
til udråb om, hvad han (Jesus) gav,
og hvad sine han forjætted.
Jeg kun lærte dig hans ord,
vidned ærlig: Jeg dem troer.

Kundskabsmasse, dannelse og beåndelse.

I prof. Sibberns filosofiske arkiv, side 173, findes følgende ytring: Da det dog ej er muligt at udruste de studerende med al den kundskab og færdighed, hvoraf de en gang i tiden kunde ønske sig i besiddelse, så var det dog vel det bedste at udruste dem med en øvet og dygtig evne til selv at forskaffe sig kundskab og færdighed. Dersom professoren har ret heri, endog med hensyn til de studerende og vordende embedsmænd, hvilket jeg for min del er ganske overbevist om, med hvormegen større ret kan da ikke det samme anvendes på almueskolens virksomhed, som alene har til hensigt at opdrage mennesket til menneske uden hensyn til hans fremtidige stilling i livet, ja, som endog kun har med børn at gøre, der skulle dannes til at være mennesker, det er, levende lemmer af det himmelske og borgerlige samfund. At det

er vor nærværende almueskoles bestræbelse at ville meddele så mange kundskaber, som den vordende mand så vel i kristelig som borgerlig henseende har nødig, beviser tilstrækkelig den omhyggelighed, hvormed den afsætter og indhegner de kredse, indenfor hvilke intet må være barnet ubekendt, og udenfor hvilke det er den ukært, at nogen af dens lærere bevæge sig, i det mindste så længe som endog det mindste punkt indenfor ikke tilstrækkelig er indøvet. Som en følge deraf blev en idelig gennemhegling af et og det samme det kedsommelige arbejde, der foretoges, så meget mere, som der ikke alene fordredes kundskab om de indenfor kredsen liggende genstande, men endog, at barnet til enhver tid skulde kunne gøre rede for ethvert stykke. Herved gik man glip af undervisningens skønneste og bedste frugt: dannelsen og beåndelsen, uden hvilken professor Sibbern siger, kundskabsmassen er intet. Det vil formodenlig straks blive indrømmet mig, at dersom det havde været skolens hensigt, eller endog kun bihensigt at bevirke dannelighed hos barnet til at sætte sig i besiddelse af kundskaber, da måtte dens første bestræbelse været at vække lyst og interesse, og for at nå dette mål, måtte den have sørget for at gøre undervisningen så behagelig som mulig, så vel ved valget af æmne som ved undervisningsformen, for at lysten kunde drive

værket. Gennemløbe vi derimod den kreds, indenfor hvilken almueskolen skal bevæge sig, skulde man snarere tro, at man havde sat sig til formål at udfinde de mest trivielle og kedsommelige ting og de mest dræbende måder at meddele dem på. En systematisk fremstilling af kristendommen, i et halvt filosofisk sprog, inddelt i kapitler og paragrafer, hvis fjerdedel indeholder en lang, åndløs og udtværet moral, med afdelinger og underafdelinger, med bestemmelser om ægtefolks, øvrigheds og biskoppers pligter samt regler for tilfælde af pligternes krydsning o. s. v., en bog, som ikke blev læst af de mest opvakte børn uden tvang, og som jeg end aldrig har set et barn inderlig forstå end mindre læse med lyst. Når nu dertil kommer en udarbejdet katekisation, med pastor Holbergs „dispositioner“ til grundlag, for at sætte kronen på værket, da er det intet under, at almuen åndelig dør af livskede. Jeg har end aldrig set, at en af de ikke-skolepligtige, fædre, mødre eller søskende, som have fået deres frihedsbrev, gik hen, for at glæde sig ved at høre på den undervisning, der blev deres små til del, medens de fædre, der vare pligtige at møde ved eksamen o. s. v., unddroge sig denne forretning som en tung pligt, hvis de kunde.

Dernæst en usammenhængende bibelhistorie, behandlet af læreren som eksempelbog uden

billeder i et tvungent og prosaisk sprog, ren oversætterstil, som dog er en lise for børnene i sammenligning med Balles lærebog. Dernæst læseøvelserne i forbindelse med de almennyttige kundskaber, hvor et stykke læses tyve gange, én og den samme bog hundrede, så det var intet under, at Hejbergs „sjæl efter døden", der havde modtaget tidens kedsommelig dræbende oplysning, fandt sig tålelig i at øse vand i det bundløse kar i tartarus. Det er i sandhed til at fortvivle over, at det velsignede evangelium, der er os skænket til at frigøre vore sjæle, således bliver et middel, der tjener til at gøre os skikkede til åndsfortærelsen i dødens nat, og harmeligt, at kæmpenaturen, arvet fra fædrene, skal lade sig opæde i ormegården af åndløshedens og tomhedens altfortærende snoge.

Men det var ikke almueskolens hensigt at vække og meddele ånd og liv, enten fordi dens stiftere vare dermed ubekendte i den græsselig åndløse tid, eller og, som det var tilfældet med mange af dens bestyrere især senere, fordi de mistvivlede om muligheden deraf og med sorg og bedrøvelse lode sig nøje med skinnet, medens de al tid manglede kraft og hjælpemidler til at gennemføre noget bedre. Den tørre rationalisme, forstandsdyrkelse, der stod ved roret, istandsatte skolevæsenet og lod det gennemføre som en mekanisme. Den videnskabelige skole var, som for-

hen sagt, sammensat af fremmede bestanddele og mere en efterligning af fremmede landes oplysningsanstalter end et virkeligt og sandt udtryk for det danske folkehjærte, og almueskolen blev en ny udgave af dette værk, kun i mindre stil. Vigtigheden af almuens oplysning blev indset af de mænd, der stode ved roret, og kong Frederik den sjættes noksom bekendte faderlige omhu for selv den mindste i folket, skyede ingen opofrelser, når det gjaldt om at forbedre almuens kår. Som en følge heraf blev hele anstalten gjort kant og klar på papiret af de mænd, der havde modtaget den fremmede videnskabelige dannelse, efterat man havde udsendt folk til alle verdens fire hjørner for at studere de fremmede folks folkeoplysningsanstalter. Folket havde efter den tids skik og brug ingen del deri og kunde måske heller ikke have det, da det ikke var sig sin folkelighed bevidst i den grad, at det kunde gøre sin stemme gældende. Dette er da grunden til, at folket ikke har kunnet blive fortrolig med sin skole, endskønt det meget godt har indset, at hensigten var den bedste; det følte, at det skyldte regeringen kærlighed og tak for dens omhu, medens det til samme tid følte sig trykket og ubehagelig berørt af det fremmede, unaturlige og bagvendte, der lå i den hele foranstaltning, i det almueskolen kun befattede sig med „instruktionen“ (undervisningen), kun havde til

hensigt at meddele en vis masse af kundskaber, hvori den, som vi have set, var temmelig uheldig, såvel i sit valg, som i sin meddelelsesmåde. Ingenlunde nægter jeg, at en regering med grund kan ønske at se folket i besiddelse af gode kundskaber; enhver fader ønsker jo at se sine børn i besiddelse deraf; men det er ikke døde kundskaber. Mere end instruktion er dannelse, siger prof. Sibbern i ovennævnte afhandling og vedbliver: hvor mange ser man ikke hos os både af unge mænd og, siden pigeinstituterne kom i gang, også af unge fruentimmer, som have lært en del, ere i besiddelse af gode kundskaber og færdigheder; men hos hvilke det altsammen ikke viser sig, som basis (grundlag) for deres existens (liv). Det er ej blevet kød af deres kød, blod af deres blod; de have det, men de have ikke tilegnet sig det. Mere endelig end både instruktion og dannelse er beåndelse, ånd. Man ønsker at se sine børn vel instruerede, man vil mere, man vil have dem dannede i det, de have lært. Men bør man ikke ville endnu mere? bør man ikke ønske at se dem med åben sans og levende interesse bevæge sig frit og let, frisk og energisk (kraftigt) i livet, opfyldte af visse grundidéer og grundinteresser, som kunne gennemtrænge alt hint, hvad der ved instruktionen er bibragt, ved dannelsen tilegnet dem, og føre det ud i et sundt og dygtigt liv, at ikke alt skal

stagnere (stå stille) i dem. Så vidt prof. Sibbern, og sammenholde vi dette med almueskolen og dens virksomhed i almindelighed, da finde vi, at dannelsen for en del, og beåndelsen ganske er ladt ud af syne. Den gave at vække ånder, er bleven så få af vore almueskolelærere til del, endog iblandt de få, der selv ere i besiddelse af ånd; og kan den sovende ånd ikke blive vakt, enten det så er i kristelig eller folkelig henseende, så ere alle kundskabsmasser og færdigheder forgæves, uden for så vidt de angå ren materielle ting og kunne bruges i disses tjeneste. Men ikke en gang til at opfylde den hensigt svarer almueskolen, efter som dens indretning ikke er beregnet derpå, lige som undervisningen ikke er dannende nok ej heller hertil; ti at kunne læse uden at forstå, at kunne udregne en opgave, når opsætningen er sket, men ellers ikke, at kunne skrive smukke bogstaver, uden at kunne udtrykke sin mening, eller som det oftere er tilfældet, uden at have nogen mening, gavner heller ikke stort de materielle interesser.

Er altså talen om åndelige ting, bliver beåndelsen hovedsagen; men er den om materielle ting, bliver dannelsen hovedsagen. Havde man, istedenfor at lade børnene lære Balles lærebog og Birks bibelhistorie, fortalt bibelhistorien, kirkehistorien, legender o. s. v., da var man vist kommen meget videre; ti man havde fundet

åbent øre hos barnet, og derigennem vej til hjærtet, medens lærebog og bibelhistorie blev siddende udenpå. Jeg kan godt erindre fra min barndom, at ikke et eneste stykke af Balles lærebog gjorde indtryk på mig, og kun ét stykke af bibelhistorien, det nemlig om martyrerne i Makkabæernes bog, som gik mig så nær til hjærte, at jeg græd, hver gang jeg læste det. Alt det øvrige var hos mig, og jeg tør sige også hos de andre børn, kun en udvortes påklinet mening, som ikke engang havde indflydelse på tankegangen, langt mindre på livet. Havde man, i steden for de alménnyttige læsebøger, fortalt os danske folkesagn og eventyr, så havde man meddelt os stof til eftertanke, og sat sjælen i virksomhed, medens den bestandige opplapren af læsebøgerne kun bevirkede kedsomhed, som vi søgte at fordrive med den fattige fornøjelse at samle sandet i tytter med fødderne på gulvet.

En undervisning, der skal opnå den hensigt at danne og beånde, må ikke melde sig med en forud lagt plan, en afstukken og afpælet vej, som børnene må følge til målet. Den må meget mere tage hensyn til børnene og navnligen til, hvad der fornøjer dem inderlig, glæder og opløfter dem, og som alene finder indgang hos dem. Hverken dannelse eller beåndelse kan påtvinges nogen; ti de forudsætte begge en frivillig modtagelse, og selv det allerubetydelig-

ste, der virkelig modtages, har mere dannende kraft i sig end store masser af det allernyttigste og klogeste, der bliver påtvungen og altså kun kommer udenpå. Det sker da vel ofte, at læreren har den sorg, at hvad han finder særdeles klogt og nyttigt for børnene, forkaste de og skyde fra sig, enten fordi han ikke har funden den rette nøgle til at lukke deres hjærter op, eller fordi deres livsudvikling ikke har nået det standpunkt, at de for tiden kunne bruge den dem tiltænkte oplysning; men herved er kun ét at gøre, at gemme det til bedre tider og ingenlunde søge at påtvinge det. Man vil hertil svare, at om end den oplysning ikke for øjeblikket var brugelig for barnet, kunde man dog nok meddele den straks, for at den siden kunde fremtages og bruges, og livet giver tilvisse enkelte beviser herpå. Men det er langtfra den daglige erfaring; tværtimod finder man som oftest, at den døde viden har lagt en skal om hjærtet, som kun vanskelig siden lader sig gennemtrænge af det levende ord, og i sin helhed er den døde kundskab fremmed for dens ejer; ti han véd ikke, at den kan bruges i livet, endnu mindre, hvortil den kan bruges. Han kan i sit liv ofte have været i det tilfælde, at den skulde have været brugt, men den meldte sig ikke til brug; der blev kaldt, men den svarede ikke. Man vil hertil sige: Kundskaberne skal repeteres, og den unge skal have sine bøger

med på sin vandring gennem livet. Men er det da den daglige erfaring, at den unge således gennemløber sin kundskabsmasse og repeterer sine bøger, når han har forladt fædrenehuset? nej langt fra! Er hans sans ikke bleven åbnet, og er han ikke opfyldt med visse grundidéer og grundinteresser, som have gennemtrængt hans kundskabsmasse og ere blevne til liv i ham, da er han en bold for sine omgivelser og et let bytte for lysternes rovfugle, der møde ham på hans vej. Men er undervisningen bleven til ånd og virkelighed i ham, så har han det på følelsen, hvad der tjener ham, og hvad der ikke tjener ham; har han allerede hjemme ført et velforstået liv og erfaret, hvad der forstyrrer og befordrer det, da er han allerede sikrere; ti ingen levende ånd lader sig selv uden vidnesbyrd, naar man lytter til dens stemme. Og ville vi ende dette afsnit med digterens ord:

Og hvis ikke jeg så fejl,
tit, når Herrens ord du hørte,
var dit øje troens spejl,
og hans ånd dit hjærte rørte.
Så nok han, jeg regner på,
tæller dig blandt sine små.
Og er du kun en af dem,
da er du i gode hænder;
englevagt fra lysets hjem
sine små på jord han sender,
minder dem om dåbens pagt,
frelser dem fra satans magt.

Lærernes valg og dannelse.

Endskønt vort nærværende almueskolevæsens udygtighed allerede i mange år har været indset af alle dem, der havde syn for livet og opladt øje for en sand og virkelig folkeoplysnings indvirkning på det; så er det dog gået med denne indretning som med så mange andre af samme slags, at de have nydt godt af tidens almindelige slappelse og døsighed, lige som dens åndløse talsmænd endnu trøste sig med ordsproget: truet mand kan leve længe. Ikke så få og åndelig vægtige stemmer have forgæves løftet sig imod den, efter som den åbenbar var det gamle kansellis kæledægge og af det blev betragtet som eneste barn, der, når det omhyggelig blev plejet med skoletvang, skolemulkter og stærk kontrol, herlig skulde fortsætte fædrenes levnetsløb og indbanke folket fra barnsben af den gode romerske tro: at dersom det ikke blev holdt tilbørlig under åget, gik hele republiken til grunde. Dette var også nær lykkedes på et hængende hår. Så snart folket hørte tale om frihed for sig selv, frygtede det for, at det skulde misbruge den, og omendskønt hver enkelt vidste med sig selv, at han ikke vilde, så frygtede han dog for sin nabo, som han ellers gav det vidnesbyrd, at han var den skikkeligste mand under solen. Af friheden ventede man alt ondt, af tvangen alt godt, uden at gøre sig det spørgs-

mål: kan man og plukke figen af tidsler? Folket havde lært at betragte sig selv som røvere og voldsmænd, der ikke kunde bruge, men kun misbruge friheden. Regeringen stillede sig på det standpunkt, at den ikke trængte til folket, men folket derimod til den, og mente, at folket kunde kun være ganske sorgløst, da den vilde tænke, tale og handle for os allesammen, som trællen Karker siger om Hakon Jarl; lige som den da og vilde tage alt ansvaret på sig. Folket mente kun at være til for regeringens skyld og fandt sig villig i ethvert afslag på sine billige forlangender. Således stode sagerne, da de gode Slesvigholstenere, der vare blevne fede under den samme trudsel som skolevæsenet, sloge bag op og ved hjælp af deres gode venner overskrede vore grænser. Folket, som ikke før havde funden lejlighed til at gøre nogen tjeneste, fik netop nu det hverv at gøre adskillige, endog væsenlige tjenester. Slesvigholstenernes skanser skulde stormes ved Frederits og Idsted, hvor vi kom til det samme resultat som Tyskerne: At for at udføre sådanne vovestykker måtte der drikkes godt, om just ikke brændevin, så dog kærlighedsvin, ti af intet kommer intet. Men da nu Tyskerne have åbnet os den glædeligste udsigt til, så længe Danmark står, i det mindste i åndelig henseende, at ligge tilfelts imod dem; så ere vi næsten sovende komne til det resul-

tat, at det kærlighedens vinbæger, som alene giver mod og kraft til store felttog, stedse må holdes fyldt og i rigeligt mål nydes ikke alene af regeringen, men også af folket, hvis Danmark og alt, hvad der er dansk, skal gå sejerrig af kampen. At nu det danske folk må have haft en tønde af den kostelige vin liggende i en afkrog, måske endog forglemt i mange år, hvorved den åbenbar ikke blev slettere, ses tydelig på stormerne ved Frederits og Idsted og på forsvarerne ved Dannevirke og Frederiksstad lige som også på folkemoderen her hjemme, der uden at give et suk, ikke alene svarer sin svære krigsskat, men sender frivillig af et lille sogn 200 og af et større 500 rd. til de trofaste unger, der stå på vagt for reden. Folkealmanaken for dette år har en tegning, der forestiller en tapper landsoldat med et træben fortællende for den opvoksende ungdom om heltebedrifterne i denne krig, og folkeånden lover sig en rig høst af denne sæd i de kommende dage. Hvad om almueskolen tog sig en tjeners skikkelse på, trådte i hans fodspor og fortalte om alle heltebedrifterne, det danske folk har udført, så at den ånd, der var over fædrene, lige stor i krig og i fred, også kom over os. Til dem, der mene, at alt godt skal indprygles, henvende vi ikke vort forslag; ti hvo som ikke tror på kærlighedens magt, forstår ikke det danske folk og

skal ikke tale med i den sag. Heller ikke til dem, der frygte for det frihedssind, der inddrikkes af kærlighedens bæger; ti frihedssindet vil komme alligevel, og avles det af had, volder det ødelæggelse, medens det, hvis det har kærlighed til moder, opbygger. Endnu mindre henvende vi os til dem, der mene, at den danske bondestand ikke kan beåndes, fordi de mene, at den mangler evne til modtagelsc; ti det er en skammelig løgn og bagvaskelse, som vi så længe have hørt af Tyskerne og deres venner iblandt os, at vi nær vare komne til at tro det selv. Jeg har opholdt mig i flere år i hver af de tre provinser Jylland, Slesvig og Fyn, og har jeg på alle tre steder funden rigtig åndelige adelsmænd i bondestanden, der bare kendelige mærker på deres nordiske herkomst så vel løvemodet som hjærteligheden; og at ånden godt lod sig vækkc hos deres børn, har jeg som deres lærer erfaret. Den sællandske bonde kender jeg ikke stort til; men har han ånd, som han kan slås til, hvilket han har vist i denne krig, da vil han vist ikke blive den ringeste, når folkeånden står lyslevende op. Dog jeg véd, der er mange ædle sjæle, der af hjærtet ønsker vor bondestand en åndrig og dygtig undervisning, som føle, at den opvoksende ungdom må i fuldt mål nyde det kærlighedsbæger, hvoraf vore landsmænd have drukket sig fulde i disse trængslernes dage,

hvis Danmark skal bestå, og som vide, hvor græsselig den åndelige død er, og sige med Akhill:

Heller hyrde ved et led
midt i kampens røre,
end et skyggeliv i fred
kejserlig at føre,
hvor man går som i en døs,
valen, død og magtesløs,
her i Plutos rige.

Men vilde de spørge: Hvorfra forskaffe vi flere tusinde åndrige skolelærere, som have den vidunderlige evne at vække ånder og puste liv i de døde ben? Ja det var knuden, der umulig kunde løses i den nærmest forbigangne tid, da folkeånden lå som død uden at give livstegn fra sig. Men nu, da livet er vågnet, både det kristelige og det folkelige, nu, da det endog — omendskønt kun hos få og enkelte — er kommet til orde og slår lige så tunge og vægtige slag, om ej tungere og vægtigere end i Valdemar den stores dage, da Absalon førte an — nu, da vi have set for vore øjne, at dette levende ord kan gøre sin virkning, kan gøre sjæle levende, nu tør vi ikke opgive håbet; ti det er guds finger til Danmarks frelse i nødens tid. Flere tusinde åndrige skolelærere kunne vi vel ikke forskaffe, måske ikke engang flere hundrede; ti det er genopvækkelsens dage. Men hvad vi kan og bør, er at bruge dem, vi have. De, der

elske skoletvang og mulkter, kunne vi ikke bruge; ti de sige dermed åbenbart, at det liv, de have at meddele, ikke er en bønne værd, at det er et glædeløst, tomt og øde liv, som ikke kan anammes og ønskes for dets gode frugters skyld, men som lige som andet ondt skal pånødes ved tvang og trudsel. De kende ikke livet, have aldrig kendt det og kunne endnu mindre meddele det. Lige så lidt kunne vi bruge dem, der råbe på større indtægter; ti det er åndløshedens børn, i hvis hjærter der er tomt og øde, og som mene at kunne udfylde de tomme steder med sølv, korn, hø og halm. De råbe på, at den oplysning, de bringe, ikke agtes af bonden, fordi de ikke som han have køretøjer og kunne føre et stort hus, og sige derved, at de ikke stå i nogen ånds tjeneste. De ville være folkets herrer, men ikke dets tjenere, de ville ved udvortes anseelse påtvinge deres oplysning og vise derved, at de ikke kende åndens kraft. Måtte ikke hele den dannede verden bøje sig for kristendommen, som blev prædiket af 12 fiskere fra Galilæa, og må ikke verdens trælle bøje sig for os, om vi ere guds børn, eller er den ånd stærkere, der er i dem, end den, der er i os? Erkende vi kun ikke materiens magt og ere dens trælle, men ere vi åndens tjenere, da har materien ingen magt; ti kun den magt, vi selv erkende, har nogen magt over os. Måtte ikke den rige og pæne guld-

smed Fenge bøje sig for den lurvede kæmpe Stærkodder, lige som også kong Ingild i al sin kongepragt? At være folkelærer er et skønt og hæderligt kald, men der hører mere til at køre end at sige hyp. Og sæt nu, at de samme folk bleve kørende endog i gyldne kareter, mon da ikke den oplyste bonde vilde le ad den forgyldte armod, eller mon det var ønskeligt, at vor bondestand var så trællesindet, at den bøjede sig for en karet? Den slags skolelærere kunne vi ikke bruge, ti skal vort almueskolevæsen være mere end skin og skygge, må dets lærere være almuens åndelige overmænd, og det var sikkert dette, der foresvævede vore skolelærere, da de toge fejl af husnummeret og mente, at de kun manglede et standsmæssigt udvortes. Men almuens åndelige overmænd blive de ikke ved at være i besiddelse af en død kundskabsmasse; ti den magt, om det kan kaldes en magt, erkende vore bønder ikke, og den er altså ingen for dem. Men det levende ords magt i pagt med sandhedsånden, der ikke alene slår ned som lyn, men som og hæver mennesket op, frigør og levendegør ham, den magt skulde de nødes til at erkende, enten den, der er i besiddelse af den, går tilfods og har ej skilling i sin taske, hvad heller han kører med fire i gylden karet.

Men for at vore ungdomslærere kunne blive i sandhed dygtige mænd og almuens åndelige over-

mænd, må deres valg ske på en anden måde end hidtil. De må i den modnere alder, efter at de have modtaget en almindelig dannelse og begreb om, hvorledes ånd virker på ånd, afgøre med sig selv, om de have kald og lyst til at være lærere. Det vil af det foregående være indlysende, at ikke ethvert menneske er skikket til at være lærer, om han endog er i besiddelse af den nødvendige kundskabsmasse, ti det kommer i særdeleshed an på, om den er bleven til liv i ham, så og om har gaver til at meddele det liv til andre. Mange have den første gave og mangler den sidste, medens andre have det omvendt, og begge ere de lige udulige. Dertil kommer endnu en tredie fordring nemlig lyst, og mangler den, så er igen det hele omsonst. Efter vor nærværende seminarieindretning, går man ud fra den forudsætning, at ethvert menneske med almindelige evner kan blive en dygtig lærer, hvorfor man optager til dannelse dem, der have de bedste forkundskaber, hvilke man stræber at formere, så godt man kan, på nogle seminarier ikke ubetydelig, på andre kun meget lidt. Ved undervisningen har man det formål at danne eleven til skolelærer og intet andet, så han lærer i den hensigt at lære fra sig, og om end den dygtige seminarielærer søger at adskille herfra den egenlige dannelse, som eleven skal være

i besiddelse af som menneske, så kan det dog ikke undgås, at eleven alt for meget har sin tilkommende eksamen og hensigt for øje og derved modtager undervisningen, ikke som noget dannende for ham, men kun som noget, han skal meddele enten til eksamen eller som skolelærer siden hen i livet. Dette er da for en stor del årsagen til, at undervisningen ikke er bleven til liv hos så mange af vore skolelærere, lige som også de kundskaber, der meddeles på de fleste af vore seminarier, ere af den natur, at de ikke kunne blive til liv, enten formedelst deres ufolkelighed, eller fordi lærerne ere åndelig døde. For nu at undgå disse fejl foreslå vi, at vore seminarier omdannes til folkeskoler, (minister Monrads foreslåede folkehøjskoler omtrent i samme stil og med samme hensigt som Rødding højskole), hvis hovedformål bliver at vække, nære og belyse folkelivet, hvor kærlighed til og god forstand på, hvad der hører fædrelandet til, og hvad der gavner og glæder danske mænd og opbygger det borgerlige selskab, kan blive meddelt ungdommen; hvor man ikke skal gøre bekendtskab med Pestalotzi, Bell og Lancaster eller Arius og Pelagius, medens man lever i den tykkeste uvidenhed om Holberg, Oehlenschlæger, Ewald og Mynster, Grundtvig og Ingemann — ti vi må først kende disse, så hine, først rejse indenlands så udenlands — og hvor der endelig

læres nordisk mytologi, historie osv., det er, hvor den almindelig menneskelige eller folkelige dannelse bliver meddelt; ti den er på lidt nær den hele dannelse, som en skolelærer har nødig at være i besiddelse af. Derhos mener jeg, at i det sogn, hvor en sådan højere bondeskole er, må der ansættes en af vore dygtigste, grundkristelige og mest begavede præster, for at kristendommen, der hverken kan eller skal være en læregenstand, kan få et så kraftigt, sandt og glad vidnesbyrd, som tilkommer den. At man hverken skal tvinge eller lokke folk ind i disse skoler er en selvfølge; ti vælger man sådanne lærere, der tvivle på sagens sejr ved sig selv, da er det hele forspildt. Men lige så lidt som jeg mener, at en regering skal tvinge folk oplysning på, lige så vist mener jeg, at den bør lette folket adgang dertil, så meget det står i dens magt, og især nu ved denne begyndelse. At man skal bestemme store lønninger til lærerne, er ingenlunde min mening, hellere små, ti vi ønske os mænd dertil, der kunne bringe et offer, som t. e. at ombytte et større levebrød med et sådant mindre, eller et vist for et uvist, da det er os borgen for, at de kende en oplysning, der begejstrer dem selv, at de have kærlighed til faget, interesse for sagen og tro til den oplysning, de agte at meddele, at den er så nyttig og fornøjelig, at den kan meddeles og modtages

alene for de gavnlige og glædelige frugter, den bringer, uden udsigt til visse levebrød eller anden materiel fordel, samt at de have den tro til folket, at en sand og levende oplysning vil finde indgang og bære frugt. Men udgifterne for dem, som besøge skolerne, må ikke være for store. Undervisningen må ikke koste noget, bøger og materialier ikke heller. Værelser må være på selve stedet, som i Rødding, og ikke koste noget, lige som en del af kostpengene helst måtte udredes af det offenlige, så at udgifterne for hver af de besøgende ikke måtte overstige 25 rd. halvårlig især til at begynde med. Om kundskabsmasse måtte der ikke spørges ved optagelsen, kun om åben sans og modtagelsesevne; ti, at der vilde melde sig fler, end der kunde optages, antager jeg for en afgjort sag, når det blev så billigt. Ligeledes kunde der tages det hensyn til de mænd, der havde bragt fædrelandet et eller andet offer og vare bekendte for deres fædrelandssind, at deres børn fortrinsvis måtte antages; ti det ægte fædrelandssind forplanter sig i familierne. Dersom det nu lykkedes disse skoler at vække liv hos ungdommen, hvorpå vi nu ikke tvivle; ti vi have bevis for, at det er muligt både i Rødding højskole og på Ranum seminarium, hvilket sidste, trods de mange bånd og indskrænkninger, hvorunder det lider, dog har leveret adskillige levende skolelærere, da vilde

det liv, som udgik derfra, ikke lade sig uden vidnesbyrd i folket, og måske, om endog ingen af dem fik lyst til at være lærere, dog virke mere til sand oplysnings fremme, end hele vort nuværende skolevæsen. Men da det er livets natur og væsen at ville forplante sig, så mener jeg med god grund, at en del af dem, der vare blevne underviste på disse folkeskoler, kunde få lyst til at være skolelærere, som da ved en friere og naturligere ordning af skolevæsenets ydre, selv vilde finde ansættelse.

Den nærmere og mere særlige uddannelse til kaldet mener jeg, de nok selv vilde forskaffe sig, enten ved egen erfaring eller ved at opholde sig nogen tid hos en anerkendt dygtig skolelærer, som havde erhvervet sig praksis i faget, hvorved de på en naturlig og let måde kunde få indsigt i sagen. Da nu således de fleste, der besøgte disse skoler, iforvejen havde bestemt deres levevej; ti jeg forudsætter deres alder mellem 18 og 25 år; så havde man derved en sikkerhed for, at de måtte føle lyst og kald til at være lærere, ifald de siden efter bestemte sig dertil, og skulde en og anden efter et mislykket forsøg finde, at han ikke var skikket dertil, så var han ikke bunden af nogen nødvendighed, men kunde tage fat på sin gamle håndtering igen.

Dog vilde jeg tilråde, at det blev enhver pålagt, der vilde forsøge sin lykke i lærerfaget,

at erhverve sig attest for at være i besiddelse af de nødvendige kundskaber, enten hos en af landets biskopper eller hvem anden regeringen dertil vilde udnævne. Men det vilde ikke være tilrådeligt, at der blev udnævnt en forening eller anden enhed dertil; der måtte helst være flere, for at ikke en eller anden åndsretning i folket skulde blive udelukt. Heller ikke mener jeg herved en eksamen eller anden ildprøve, der skulde forvolde mange søvnløse nætter; men blot en ganske jævn samtale, som den kan falde mellem den erfarne mand og den antrædende ungdom, som han med sit dybe blik i åndens verden føler på tænderne, uden at den mærker det, så når den unge tror, at overhøringen først skal gå an, da er det hele forbi. Den lærde vigtighed og åndløse omstændelighed, der ved sådanne lejligheder gærne bliver gjort gældende, sømmer sig kun lidt for danske mænd, der have sandhed og virkelighed for øje.

Om skolens ydre.

Når et folk bliver undertvunget af sine naboer og må finde sig i at blive regeret efter det fremmede folks grundsætninger, som har undertvunget det, så lever det i trældom under det fremmede åg. Det samme er tilfældet, når et folks egne mænd, hvem det har betroet bestyrelsen, ere blevne forgjorte og forvendte af en frem-

med folkeånd, hvorved sådanne foranstaltninger træffes, der ikke have rod i folkehjærtet, og som med tiden vil drage folkets undergang efter sig. Ethvert folkeliv vil udvikle sig, i følge sine egne love, i overensstemmelse med den grundkraft, der blev det til del; indvirker en regering uden at kende disse love, eller miskender den endog folkets hoveddrivefjeder, da er indvirkningen forstyrrende og må forårsage stansning. Forudsætte vi nu, at det danske folkelivs grundkraft er kærlighed, og vide vi, at kærlighedens element er frihed, da kan man gøre sig en forestilling om, hvad det danske folk har måttet lide ved at blive regeret efter romerske grundsætninger: at tvinge og holde i tømme. At det danske folkelivs grundkraft er kærlighed, er vel vanskeligt at bevise for dem, der trænge til beviset; men vi føle det og finde denne følelses rigtighed stadfæstet ved enhver lejlighed. Kærlighed til og deraf følgende opofrelse for det borgerlige samfund er det kosteligste arvegods, vi have fra fædrene, og da det borgerlige samfunds bygmestre forskøde denne hjørnesten, begyndte samfundet at rave, og her i Danmark kan det aldrig få den nødvendige fasthed til at modstå fjendernes anløb, før den optages igen og får sin plads. Derfor ryster og bæver man for enhver frihed og enhver bevægelse; ti man er sig, om just ikke klart, bevidst, at der er blevet gjort meget

i Danmark for at udrydde denne kærlighed og tør derfor ikke tro, den endnu er til stede. Man frygter for at have indbanket den romerske betragtning, at folket er en flok rivende ulve, der må forsynes med mundkurve og lænker, fordi det kun vil bruge friheden til at sønderrive og ødelægge; man frygter for at have indbanket den med så meget held, at folket virkelig har forandret natur og er blevet Romere, eller dog hverken det ene eller det andet, men blot trælle. Det er ganske komisk at tænke på den skræk, der kom i livet på vore gode romersktyske godsejere for bondevenneselskabet, som de forestillede sig som et krigersk uhyre, der hvert øjeblik var beredt til at sluge dem, medens det dog i virkeligheden kun var en lille forsvarer for den små stand, alt for lille desværre. Heller ikke er folket i sin helhed blevet trælle, end skønt tvangssystemet har været heldigere i at frembringe den virkning; og den bestandige gentagelse af den sætning: I ere så dumme som får og dovne som svin! har lydt i dets øren så tit, at det til sidst ikke turde tænke andet. Som en lille køterhund, der ved sin bjæffen tror at have sat den forbikørende vogn i bevægelse og bliver stående med hoverende blik for at betragte den store masse, den satte i gang, således troede disse gode Romere, at det var deres tvangssvøbe, der satte samfundsma-

skinen i gang, fordi de vare for kortsynede til at opdage den skjulte kærlighedens drivefjeder. Vel dur tvang i ånds- og hjærteanliggender aldrig — ti hverken tro eller kærlighed kan påtvinges nogen — dog aller mindst for dem, der af kærlighed ville udrette, hvad loven byder; ti de opfylde den kun slettere under tvang end i frihed. Vi foreslå derfor i almueskolens interesse, frihed for dem, der drives af kærlighed til sagen, og kun tvang for de uvillige. Vi vide vel, at i ethvert folk, selv det bedste, findes et skrab, bundfald eller bærme, som ikke vil bruge sine kræfter til samfundets vel, og det er i sin orden, at ethvert folk og regering ønsker at se deres tal indskrænket så meget som muligt. Vi mene her ikke dem, som virke forstyrrende ind på samfundet; ti de bør lænkebindes; men den del, som intet vil gøre, og navnlig i denne sammenhæng de forældre, som ikke selv hverken ville eller kunne sørge for deres børns undervisning og opdragelse. Vel vilde det være ønskeligt, at sådanne børn ikke alene kunde blive underviste, men også opdragne på offenlig bekostning; ti undervisningen kan kun bære nogen virkelig frugt, hvor opdragelsen og undervisningen stå i samklang; men da sådant vilde blive alt for anstrængende for kommunerne, får man at lade det blive ved det fromme ønske. Dog fortjener sådanne stiftelser som Holstensminde og

Flakkebjærg institut det offenliges opmærksomhed. Men meget mere end på disse bør regeringens og folkets øje rettes på den del af befolkningen, der ville, men ikke kunne forskaffe deres børn den nødvendige undervisning. For deres skyld foreslå vi, at der som hidtil ansættes en skolelærer i hvert sogn, og bliver denne del af undervisningsvæsnet da den faste stok, hvorom den øvrige del som privat undervisning grupperer sig. Vi have i det foregående afhandlet, hvorledes disse lærere skulle finde adgang til at erhverve sig den nødvendige dannelse, nemlig på folkehøjskolerne; dog bør det heller ikke være forment ad anden vej at erhverve sig den, lige som folkehøjskolerne må oprettes i så stort antal, at det ikke mangler på lærere.

Vi gå derpå over til at besvare det spørgsmål: Hvem skal vælge dem til ansættelse? Ved vort nærværende skolevæsens indretning, hvor biskopperne og provsterne have kaldsret, er der unægtelig gået megen misbrug i svang, i det familie- og venskabsforhold ofte har haft mere indflydelse på valget end ønskeligt var for dem, der skulde bruge læreren. Men hvad der især i sine følger er værre end dette, fordi det skete hyppigere og ser mere undskyldeligt ud, er, at vedkommende ved embedernes besættelse tog mere hensyn til sin end til menighedens åndsretning, hvilken fejl i forbindelse med skolelærer-

standens ufolkelige dannelse i det hele frembragte hos almuen en farlig og højst betænkelig ligegyldighed både for lærer og undervisning, som der nødvendig må rådes bod på. Om endskønt vi ingenlunde tro, at der kan sættes skranker for ethvert misbrug, lige så lidt i denne som i andre henseender, så tro vi det dog mere i sin naturlige orden, at de, der skulle bruge læreren, lønne ham og betro ham deres børns undervisning og vejledning, ere de nærmest berettigede til at vælge og ansætte ham. Vi foreslå derfor, at alle de af menighedens medlemmer, der ville benytte distriktets offenlige skole, vælger tvende mænd til skoleforstandere, og at de da ved dette valg give dem magt og myndighed til at vælge og ansætte læreren, som førend sin ansættelse må have erhvervet sig den forhen omtalte attest for at være i besiddelse af de nødvendige kundskaber. Den del af beboerne, der enten ingen skolepligtige børn have eller ved privat undervisning sørge for deres, have som vælgere hermed intet at gøre, hvorimod de bør, om valget til skoleforstandere falder på dem, modtage det.

Dernæst gå vi over til det næste spørgsmål: hvorledes skulle disse lærere lønnes? Vi have ikke tænkt os, at skolelærere skulle være egenlige embedsmænd, men ganske jævne folk, der kun skulle udmærke sig fremfor den

øvrige bondestand ved åndsdygtighed, en smule kundskab til at begynde med, og lærergaver. Et lille land som Danmark kan ikke føde en sådan hær af embedsmænd med pensioner og enkepensioner o. s. v., der skulle have desto mere for tanden, jo åndløsere de ere. At vore nærværende skolelærere ere så vanskelige at tilfredsstille i den retning, har for det første sin grund i den udenlandske visdom, de besidde, og det er mærkeligt nok, at fra de skolelærere, der ere dannede på Ranum seminarium, og som ustridig have de mindste embeder, høres ikke så megen klage, som fra de andre, og navnlig de fynske og sællandske, der i forhold have det langt bedre. Men dette seminarium er også ustridig det mest indenlandske, hvilket man vel har lagt det til last, men som levende danske sjæle vide at påskønne. Dernæst er det intet under, at de ville have deres eksamensskræk betalt, som har kostet dem tre års ungdomsfryd og glæde og måske stanset deres hele livsudvikling. Men da vore tilkommende skolelærere kun skulle have indenlandsk visdom, og det endda den glædeligste, vi have, ganske fritages for eksamensskrækken og oven i købet skænkes to glade ungdoms år, der skulle lægge grunden til et vel forstået liv og spå en glad evighed i tilgift, så er det i sin orden, at de må nøjes med mindre i løn, og vi skride da til vort forslag.

For det første modtager læreren distriktets nuværende skole med beboelseslejlighed og jordlod på de vilkår, der allerede ere til stede, til brug på embedstid, men ingen fast løn. Skolen inddeles i sommer- og vinterskole, yngste klasse fra 10 til 12 år om sommeren, og ældste klasse fra 12 til 14 år om vinteren. Sommer-skoletiden fastsættes til 4 timer daglig hver dags formiddag og vinterskolen til 6 timer, 3 formiddag og 3 eftermiddag, herfra undtages 2 formiddage hos præsten ugenlig. Skoleforsømmelse bør aldeles ikke finde sted uden lærerens samtykke og straffes strængere end hidtil. For sommerskolen betales ham af hvert barn 2 rd., og for vinterskolen for ethvert barn 5 rd., som, hvis forældrene ere uformuende, bliver at udrede af kommunen, lige som skolehusets vedligeholdelse. At det står læreren frit for at forlade sin plads på et halvt års opsigelse, er billigt, og hvis det befindes, at privatundervisning i distriktet skulde tiltage i den grad, at elevantallet i den offenlige skole skulde synke ned til færre end 10, og det skulde være skoleforstandernes mening, at skylden lå hos læreren, enten i udulighed eller i stedlige omstændigheder, da bør de kunne meddele ham sin afsked på et års opsigelse uden videre.

Kan læreren forskaffe sig elever fra andre skoledistrikter, enten nær eller fjern, skal så-

dant være ham uforment, dog bør disses antal ikke komme i betragtning ved bestemmelsen om hans afskedigelse. Hvem der skal være kirkesanger, bør præsten have ret til at bestemme, da det ikke kan være ham ligegyldigt, hvem der siger amen til hans præken, dåb og nadver, og herom bliver altså at tage andre bestemmelser.

Hvem skal have tilsyn med skolen? Forældrene ere vist nok de naturligste tilsynsmænd ved deres børns undervisning, og kunde det aldrig falde os ind at beskikke andre. Dog hvis skoleforstanderne ikke skulde tiltro sig evne til at bedømme børnenes fremgang, bør læreren finde sig i, at de indføre en præst eller anden lærd mand, til hvem de have tiltro, for at prøve den, og befindes den da at være i slet tilstand, enten formedelst lærerens udulighed eller ulyst, kunne forældrene for en tid foranstalte en privat skole, så at elevantallet sank under den bestemte norm, hvorved læreren kunde meddeles sin afsked.

Hvad skal der læres i disse skoler? Endskønt vi i det foregående have omhandlet dette spørgsmål, så kunde det dog måske ikke være af vejen at meddele et omrids af de kundskaber og færdigheder, som vi anse for det mindste, der kan fordres af et barn på 14 år, for at samfundet, så vel det kirkelige som det borgerlige, kan være tjent med at optage ham

som medlem, og vi komme da til at gøre forskel på drenge- og pigeskoler. I den yngste klasse, hvor drenge og piger følges ad, bør fortælles bibelhistorie og de for børn fornøjeligste dele af Danmarkshistorien, mytologien og sagnhistorien, hvorved der, navnlig med den sidste, ikke tages noget hensyn til, hvormeget der huskes, kun at det finder indgang hos dem og fornøjer dem. Indbildningskraften bør være den evne, der hovedsagelig tages i beslag, hvortil så vel bibelhistorien som Danmarks sagnhistorie ere så over ordenlig vel skikkede. Når man levende stiller sig for øje, at undervisningen i den alder kun sker for at vække kærlighed hos barnet til det himmelske og jordiske fædreneland, og for at meddele dets sjæl et indhold, hvorved udviklingen kan ske, så vil man let begribe, at om egenlige kundskaber kan her ikke være tale, men kun om åndens og sjæleevnernes udvikling. I den skole altså, hvor børnene ere mest livlige, hvor der af dem gøres de fleste spørgsmål, hvor de indføre det lærte i deres lege, og hvor de have mest iver for at fortælle hjemme, hvad de have hørt, der har undervisningen nærmest nået sit mål. Når et barn er 12 år, må det kunne læse indenad i bog og forstå, hvad det læser; men om læsningen er flydende, eller om de have nødig at stave en del af ordene, bør ikke komme stort i betragtning, kun at de, når stykket er

oplæst i en ubekendt bog, kunne fortælle indholdet med deres egne ord. Regningen bør indskrænke sig til at kunne løse lette hovedregningsopgaver, som forefalde i det daglige liv, og skrivning bør i den alder være en fri sag. Derpå begynder konfirmationsundervisningen, som bør meddeles i tvende vintre, hvilket også adskillige af vore nidkæreste præster allerede have indført, og bliver konfirmationsundervisningen da at betragte som den egenlige religionsundervisning, og ved dens begyndelse er pigernes skoletid forbi. Drengene blive alene tilbage og elevantallet synker ned til det halve. Nu fortælles ikke mere bibelhistorie, men fædrenelandshistorie fortælles i sammenhæng; dertil hørende digte som Brandts fædrelandske rim og sange læres udenad og synges til dels. Geografi efter globus og for resten kun Danmarks, læres uden bog kun efter kort. Stykker af Holberg, Oehlenschlæger, Ingemann osv. forelæses for at meddele sans for poesi og lyst til læsning. Af regning læres de 4 regningsarter tilgavns, og skrivning så vidt, at de kunne opskrive en dem nylig fortalt historie. På skønskrift ses kun lidt, mest på stilens oprindelighed. Ere nu disse dele lærte således, at barnet er dannet i det, han har lært, og beåndet til liv, da vil han gå videre, og det borgerlige samfund kan ikke alene være tjent med at optage ham som medlem; men

han vil som et levende lem virke til dets gavn og hæder.

Ved siden af denne, om man vil kalde den offenlige undervisningsanstalt, bør der åbnes plads for privat undervisning, idet der udenfor denne gives enhver mand lov til at sørge for sine børns undervisning, som han bedst kan og vil, når han blot beviser, at de ikke stå tilbage i dannelse og udvikling for de børn, der undervises i den offenlige skole. Men for at denne frihed kan blive mer end skin og skygge, må så mange mænd, som derom kunne blive enige, have lov til at holde en lærer i forening, og den eller de, som gøre det, må have lov til at udvælge en præst og en vederhæftig bonde til at bedømme børnenes standpunkt, hvilke dem selv lyster, og skal denne prøve ske én gang om året, hvorpå de af deres selvvalgte tilsynsmænd modtager attest, udstedt på ære og samvittighed om, at børnene ikke have lidt nogen forsømmelse, hvilken attest enhver fader overleverer til sit sogneforstanderskab, hvis børn fra andre steder blive underviste i privatskolen. Om læreren er eksamineret, samt hvormegen skoletid osv, bør ikke komme i betragtning.

At imødegå alle de indvendinger, der muligen kunne gøres mod mit forslag, tillader hverken tiden eller rummet, og da jeg desuden selv måtte opkaste dem, vilde min strid kun

blive imod min egen skygge og en fægtning i luften. Kun til slutning skal jeg bemærke, at dersom den frihed, der er bleven indført i vort fædreneland, alene skal tjene til at føre os i striden mod katoliker, gendøbere, marmoniter, kommunister, jesuiter osv., uden tillige at give os lejlighed til at forskaffe os de våben, vi skulle bruge i kampen mod dem, så vil både det kirkelige og det borgerlige samfund snart gå til grunde. Udenadslæsningen, de påklinede og påtvungne kundskaber med tilhørende ramse- og eftersnak ville kun danne et dårligt værn mod fjenderne; ti i deres bedste og mest glimrende periode bleve kirkerne tomme, og folket skulde med gevalt tvinges til at være kristne, da man ellers frygtede for, at med skinnet, som er det eneste, der kan påtvinges, vilde det sidste, de havde af kristendommen, gå bort, medens i samme periode den halve del af Sønderjylland fortyskedes uden modstand. Når vi nu tillige betænker, hvilke afmægtige stridskræfter der bleve anvendte fra modstandernes side for at erholde en så glimrende sejr, må vi vel komme til det resultat, at skal Danmark herefter være en kampplads, hvor alle vildfarende og stærke ånder tumle sig og have lov til at rette deres angreb mod vort kirkelige og borgerlige samfund, da må folket vækkes af den skindød, hvori det ligger, til et sundt og kraftigt liv, med inderlig kærlighed til

og god forstand på det samfund, hvortil det hører, at det ikke skal fægte iblinde, men vide, hvorfor det fægter og erkende stridens mål og løn. I kristelig henseende må den farlige indbildning, at alle ere kristne, bortvejres for sandhedens klare vidnesbyrd: at hver den, der ikke haver Kristi ånd, er ikke hans, på det vi kunne komme til, enhver for sig, at stå på sandhedens grundvold, som alene har fasthed til at modstå alle løgnens snedige anløb.

Men i hvad der så gøres for oplysningsvæsnet i vort fædreneland, ville vi bede og håbe, at sandhed og virkelighed ikke tabes af sigte; ti selv det mindste gran deraf har mere virkning end hele læs af skin og påklinet visdom.